Élet

Szépirodalmi és kritikai képes folyóirat. — Megjelenik kéthetenkint.

Szerkeszti: Alszeghy Zsolt. Előfizetési ára negyedévre 3 P 20 f. Egyes szám ára 48 f.

Zászlónk

A magyar katholikus ifjúság legkedveltebb folyóirata. — Megjelenik az iskolai évben minden hónap 15-én.

Szerkeszti: Radvá yi Kálmán. Előfizetési ára egész évre 4 P 80 f. Egyes szám ára 48 f.

Nagyasszonyunk

A leányifjúság kedvelt lapja. Felöleli a fiatal leányok minden szellemi szükségletét. — Megjelenik az iskolai évben minden hó 1-én.

Szerkeszti: Stadler Frieda. Előfizetési ára egész évre 4 P 80 f. Egyes szám ára 48 f.

Kis Pajtás

A 6—12 éves gyermekeknek kedves játszótársa, elmulattatója, nevelője. — Megjelenik az iskolai évben minden hónap 1-én és 15-én.

Szerkeszti: Harangi László. Előfizetési ára egész évre 6 P 40 f. Egyes szám ára 32 f.

E lapok szerkesztősége és kiadóhivatala:

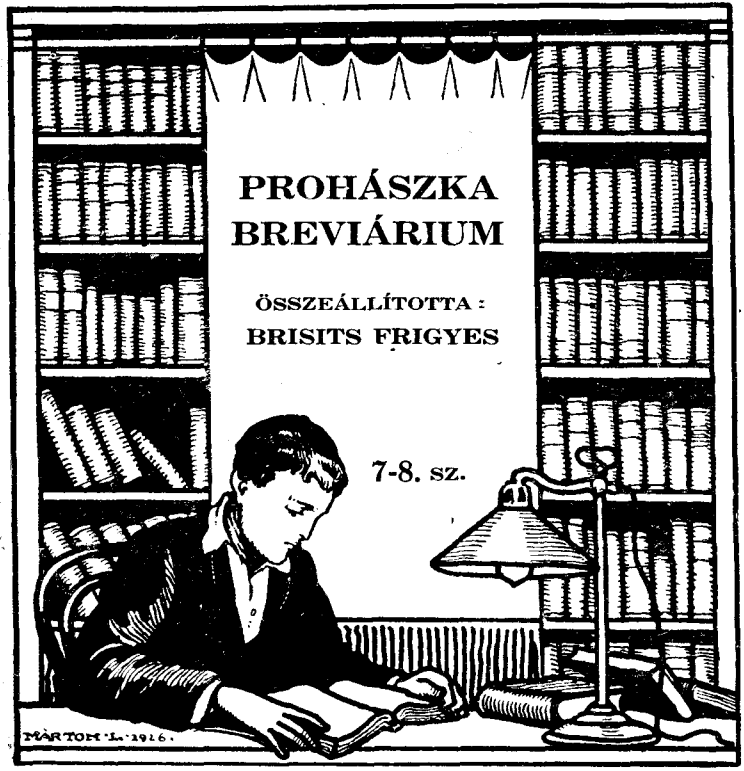
Budapest, I., Horthy Miklós-út 15.

Tessék ingyen mutatványszámot kérni.

„ÉLET" IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T.

7-8

A ZÁSZLÓNK KÖNYVTÁRA

Ára 1 pengő 60 fillér.

A ZÁSZLÓNK KÖNYVTÁRA.

A **„Zászlónk Könyvtárá"**-nak köteteit olyan írók írják, akik szívükön viselik az ifjúság szellemi és erkölcsi fejlődésének a szent ügyét.

A **Zászlónk Könyvtára** szélesebb területeken ugyanazt a munkát végzi, amit a Zászlónk végez immár huszonöt esztendő óta.

A diákideál, amely előttünk áll s amelynek a megvalósításán dolgozunk: — a katholikus egyházhoz hű, hazáját szerető, minden iránt érdeklődő jellemes fiú típusa. Ennek az egészséges, tisztalelkű diáktípusnak írunk könyveket, hogy őt az önnevelés nehéz munkájában segítsük.

Adunk *szépirodalmi* köteteket, érdekes regényeket, novellákat, színdarabokat s költeményeket.

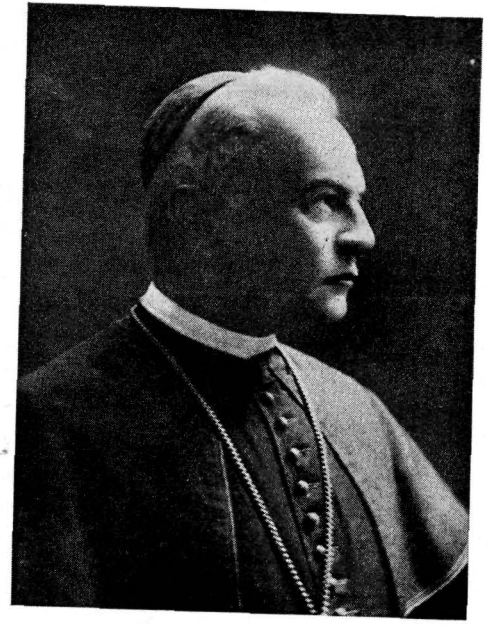
Földolgoztatjuk a különféle *tudományok* legújabb eredményeit, s megtalálja az ifjú a tehetségének megfelelő technikai, történelmi, irodalomtörténeti, természetrajzi, esztétikai, fizikai, filozófiai útbaigazításokat a katholikus világnézet alapján.

Földolgoztatjuk nemzetünk s az emberiség nagyjainak az *életrajzát*, ismertetjük pályájukat, mert meggyőződésünk szerint a nagy emberek példáján nevelődik naggyá a jellem.

Ehhez a munkához kérjük a szülők, tanárok támogatását.

Szerkesztik:

DR. ALSZEGHY ZSOLT *DR. RADVÁNYI KÁLMÁN*

Prohászka Ottokár

A ZÁSZLÓNK KÖNYVTÁRA

7—8. SZÁM

PROHÁSZKA BREVIÁRIUM

ÖSSZEÁLLITOTTA:

BRISITS FRIGYES

Brisits Frigyes
927. XI. 25

BUDAPEST, 1927

„ÉLET" IRODALMI ÉS NYOMDA RÉSZV.-TÁRS. KIADÁSA

I., HORTHY MIKLÓS-ÚT 15.

Nihil obstat.

Dr. Michael Marczell,
censor dioecesanus

Nr. 786.

Imprimatur.

Strigonii, die 26. Martii 1927.

Dr. Julius Machovich,
vicarius generalis.

"ÉLET" IRODALMI ÉS NYOMDA RT. BUDAPEST. Igazgató: Laiszky Jenő

PROHÁSZKA OTTOKÁR.

Prohászka Ottokár a XX. századeleji magyarság egyik legragyogóbb alakja. Pályájának kezdete a mult század végére esik, működésének ereje és jelentősége azonban egészen a mi századunkban bontakozik ki. Tehetségének eredetisége és fénye úgyszólván egyszerre, tüneményszerűen villan fel. Szinte alig kapunk magyarázatot attól a mély és rejtett uttól, amely a nyitrai szülői háztól a kalocsai gimnáziumon át a római Collegium-Germanico-Hungaricum tanulmányainak hét évébe, innen az esztergomi papnevelő intézet lelki igazgatójának első könyvéig vezetett, amely A *diadalmas világnézet* címe alatt egyszerre készen és győzedelmesen hozta meg Prohászka Ottokár nevét és irányát.

Mindenképen új volt ez az irány, formában csakúgy, mint szellemben. Formában azért, mert megteremtett egy szokatlanul friss és páratlanul gazdag költői nyelvet, mely nemcsak a megszokott theológiai nyelvnek átcserélése, hanem a modern magyar irodalmi nyelvnek első

megjelenése volt. Szellemben pedig azért, mert nálunk első visszahatása, kifejlődésének tényében pedig diadala lett a vallásfilozófiai idealizmus s vele a katholikus gondolat renaissance-nak.

Ez a kettős, nagy, történeti hatás sugárzik ki abból a gazdag összetételű életből, mely Prohászka Ottokárban filozófus, theológus, író és szónok tudott lenni s melynek történeti hitelesítői munkái: *A diadalmas világnézet, Isten és a világ, Föld és ég, A keresztény bűnbánat és bűnbocsánat, Dominus Jesus, Elmélkedések az Evangéliumról, Magasságok felé, Világosság a sötétségben,A háború lelke, Kultúra és terror, Elbeszélések és utirajzok,* mindenekfölött pedig legnagyobb alkotása, az öntudatra ébredt magyar katholikus lelkiség.

Filozófiai rendszere szemben áll az intellektualizmussal s teljesen voluntarisztikus jellegű. Prohászka Ottokár filozófiája a keresztény pragmatizmust hirdeti, mely az akaratban és a cselekvésben látja és keresi az élet súlypontját s amazok elsőségét hirdeti az ismeret értékével szemben, amelyet fontosnak ismer ugyan el, de mindig csak a tettre való ráképesítés szempontjából. Az ismeret célja a tett, a cselekvés.

Ez a filozófiája magyarázza meg theológiáját is, amely míg történeti vonatkozásban kultúr-theológiai területre mutat, belső elgondolásában erősen lélektani irányú, és a hitigazságok bensőséges átélését sürgeti.

Prohászka Ottokár filozófiája és theológiája — minden eredetisége mellett is — kritikai összefoglalása kora szellemi irányainak. A modern gondolkodás, érzület és kifejezésmód nagy kezdeményezői és átalakítói Nietzschétől Bergsonig mind benne vannak világszemlélete történeti elemeiben, kritikailag feloldva, megtisztítva, a katholicizmushoz átalakítottan, úgy, hogy Prohászka Ottokár gondolkodásának eme harmonikus összetételében a katholikus gondolatnak minden új jelenséget magába felszívó, magához áthasonító, mindig diadalmas korszerűsége és örök frissesége jut kifejezésre.

Voluntarisztikus életszemléletén alapul legnagyobb művészete : szónoklata is. Prohászka Ottokár ma nemcsak Magyarországnak, hanem Európának is egyik legragyogóbb egyházi szónoka. A szónoklat egyházi területe számára felfedezte a modern lelket, amelynek világnézeti nagy válságait a modern világ vezető szellemeinek munkáiból ismerte meg. Problémája is a modern kultúrának ez „a nyugtalan, vergődő intelligenciá"-ja lett. Prohászka Ottokárban minden tulajdonság megvolt, amellyel meg tudta magának szerezni ennek a művelt, de fáradt értelmiségnek először az érdeklődését, majd pedig a bizalmát: nagy részvét értelmi kultúrájának hajótöréseivel szemben; nagyszerű műveltség, melyben egymásra talált szónok és közönség; páratlan művészi érzék mind a formában, mind a nyelvben, mellyel a közönség irodalmi kultúrája kielégülést kapott; mindenekfölött pedig szónoki erejének vonzó, szinte misztikus hevülete, amelyben nehéz elemezni, mi a lenyügözőbb: a lélek apostoli vihara-e, vagy a lángész hatalmas ténye. A tőle megteremtett Konferencia-beszédek szerencsés időszerűsége és találó alkata még jobban fokozta e tulajdonságok megnyilvánulásának és hatásának lehetőségeit. Igy teremtett nemcsak közönséget, hanem új szónoki iskolát is.

Prohászka Ottokár megújította az egyházi szónoklatnak úgyszólván minden elemét. A külső formában uralkodóvá tette a költői elgondolást, általában a művészi fokú stílus-erőt. A beszédek elvontságát a ráhatásnak, szinte a sugallásnak személyességével enyhítette meg s melegítette föl. A filozófiai felszerelés és átélés állandó kapcsolataival egyrészt új színt és alapot adott a beszédeknek, másrészt pedig termékeny bőségét teremtettte meg a beszéd-témák lehetőségének. A tárgy-bővítés egyúttal visszahatással volt a szónoki beszéd módszerének lélektanibbá finomuló átalakítására s alkalmul szolgált arra, hogy a katholicizmus igazságai az új idők módján is éreztessék erejük és képességük örök tartalmát. Prohászka Ottokár ezen a ponton lett a legnagyobb. Itt vált: a tudós, a költő, a művész,a szónok lenyügöző szinthézisévé. Nem is mérhető hozzá senki, sem a francia Touchet, sem a német Faulhaber, kiváló szónoki kortársai.

Prohászka Ottokár legnagyobb ereje azonban mégis egyénisége. Sikerének, hatásának ez a szinte elemezhetetlen gyökere. Mikor beszél, akkor ő maga sem veszi észre, hogy nem fényes páthoszát, sem ragyogó dialektikáját, hanem egyéniségének ízét élvezi mindenki. Ezt a fenséges harmoniát, amelyből ma legkevesebb van ezen a világon. Magyarságunk összetört értékeinek idején lehet-e nemesebb és fölemelőbb öröm számunkra, mint az ő homlokára, erre a fénylő gondolat-földre feltekinteni, ahol nem tört össze semmi abból, amit a történelem kereszténynek és magyarnak hitt és hirdetett...

Az én problémám.

Lehet-e a keresztény világnézetet beállítani a mai kultúrvilágba ? Ez az én problémám.

Segítségére akarok lenni a modern embernek a keresztény világnézet kialakításában, mert tudom, hogy sajátos nehézségei vannak.

A törtető koroknak ragyogó eszméik, nagy erényeik, bűneik s forró szenvedélyeik vannak, melyektől eltávozik a felfogás s az ízlés, s új irányt nyer az érdeklődés. A modern korszakoknak is van sajátos szelleme, mely oly benyomást tesz ránk, mint egy önhitt, merész, kíméletlen ember arca. Más ember, más arc; más korszak, más szellem. E szellemtől függ a korszak élete s világa. Nem a dolgok változnak el, hanem a megvilágítás, — nem az érvelés logikája, hanem a lelkek fogékonysága vész a tárgy s a hagyományos érvelési módszer iránt. Ez erőszakos lelkületben rendesen az érzelmi elem van túlsúlyban. A szenvedély nagy érzésekkel dolgozik s lelkesülésében a fanatizmus túlzásai jelentkeznek. — Csak a maga nyelvét érti s idegen beszéden nem töri fejét; aki beszélni akar vele, attól követeli, hogy tanulja meg az új kor nyelvét.

Én beszélni akarok a modern emberrel...

(A diadalmas világnézet.)

I.

A DIADALMAS VILÁGNÉZET.

Véges és végtelen világ.

Folyóvizek felé igazodunk, melyek partján lelkünk feléledne. Isten végigfolyik a világon; nem szabad elszáradnom; igazodom hát feléje. Véges világban állok térben s időben; a váltakozó korok felfogása fejlik s világképük is egyben-másban elváltozik. Kevés biztos s igaz ismeretem van; filozófok közt járok, kiktől sokat nem tanulok; de bizonyos realizmus jellemzi természetemet, mely biztosít, hogy a valóság nem játék; értelmem a materializmusban nem lel nyugtot s a panteizmusban, mely az én-t tagadja, elveszti önmagát. Én tehát a filozófiák álló vizeitől a hegyekből jövő folyóvizekhez menekülök; a történelmen végighömpölyög az isteni kinyilatkoztatás folyóvize. Ezek friss, erőteljes áramok; ide alázattal is járulok s bűneimtől itt fürdöm meg tisztává. Itt haladok, itt fejlem is. Itt nem ülünk pocsolyák partján, hogy szomorú képünket nézzük. Ó Uram, vonzz hát, segíts, vezess, tisztíts!

(Elmélkedések az Evangéliumról.)

A vallásos világnézet.

Belső világunk világnézetünktől függ. Égboltja, tengere, fénye, viharai, éjszakái olyanok, amilyeneket mi magunk teremtünk. Ha ideális a világnézetünk, akkor égboltunk tiszta, kristályos olasz-ég, amilyen Catánia fölött ragyog; ha pedig szkeptikusoknak vagy pesszimistáknak csapunk fel, akkor az égbolt is savó-színű, felhős, alacsony és ködös lesz s alatta nem Catánia virul, hanem a Lappok földje s nem pálmák, hanem borókák nőnek rajta.

Ki akarna tengődést lendület helyett s sarkövi éjt tavasz helyett? Aki azt akarná, az a szeretet s örömöt nem ismeri; annak élete nem élet.

Nekünk tehát erőteljes, lendületes, bensőséges, hatalmas világnézet kell. Hatalmasnak kell lennie, mely az élet mélységes mélyeiből törjön fel s megrendítsen s magával ragadjon; lendületesnek kell lennie, melynek szavára, mint ezüst harangszóra, mosolyra fakadjon az öntudat s öröm s béke lejtsen végig a lelken s mindenek fölött pedig igaznak, tehát reálisnak s egyben ideálisnak kell lenni, mely az embert az Isten gondolatai szerint kialakítsa s méltóságal koronázza.

Erőteljes, lendületes, bensőséges, reális s ugyanakkor ideális világnézet csak a vallásos világnézet lehet; mert a vallásos világnézet öleli föl a mélységet, a létnek, a világnak mélységét, ahol az ő forrásai fakadnak. Csak a vallásos világnézet áll ki a semmiség s az elmulás mélységei fölé s lelkesülve nézi az örök szépet, mint Szent János Patmoszban a napövezett, csillagkoszorús asszonyt.

Csak a vallásos világnézet győzi le a napszámos, robotos élet örömtelenségét s az fejti ki teljes plaszticitással az embert, ki hősnek és szentnek született. Csak a vallásos világnézet az a magasba emelkedett gondolat, mely átfog létet, életet, végtelent és örökkévalót s lendületet vesz a halhatatlan életbe.

A világnézetnek okvetlenül kell vallássá szublimizálódnia. Amely világnézet vallássá nem válik, az még ki nem virágzott; annak sem dísze, sem értéke nincs; az egy oly inda, mely a földön kúszik. Azon az alacsony fokon erőteljes gondolat nem terem s a még romlatlan lélek azt a poros laposságot ki nem tartja: neki ösztönszerűleg emelkedni kell. Alacsonyságban csak addig marad, míg kenyeret és pénzt keres; mihelyt a megélhetés gondjain túlra emelkedett, szívének érthetetlen mélységeiből hangokat hall s a mindenség oceánjáról szózatok suttognak feléje, melyek azt hajtogatják, hogy honnan, hová s minek élünk? E szózatoktól a léleknek azonnal szárnya nő s repül. Igen, ezek azok a bűvös, titokzatos hangok, hogy honnan, hová, minek?

(*A diadalmas világnézet.*)

Az eszmények sodrában.

A természet s az ethos nem két harmonikus elem s útjaik nem párhuzamos vonalak. A világ folyásában szerepel ugyan az ethos is, de azért a világtörténés s az ethos távolról sem azonosíthatók egymással. Az ethos kimered a történeti rendből, mint valami, ami nem fér el oda, ami a fizikai s a történeti rendben ki nem fej-

lődhetik s nem érvényesülhet végkép, s azért egy felsőbb világot, egy folytatólagos és érvényesülési etape-ot sürget.

Lelkiség, igazság, jog letörhetik a fizikai erővel szemben s a Gondviselést nem lehet beugratni minden fizikai hiány pótlására. De mindez nemcsak ne keserítsen el, hanem ellenkezőleg, mélyítse ki belátásunkat s igazítsa el érzéseinket és segítsen rá arra az objektív idealizmusra, hogy emeljük ki az erkölcsöt, a jogot a maga sphaerájába s ne keverjük azokat össze a phisis iszapjaival, a történések ösztönös elemeivel s a sikertelenségek keserűségével. A szellemi javak mindennél magasabban, egy felsőbb világban állnak. Leérnek ugyan a sárba s a káotikus kavarodásba; de ott lenn nincsenek otthon. Lehet a legszentebbért harcolni s elbukni; lehet legtisztábbnak lenni s a közvéleményben besárosodni; lehet a legideálisabb érdekekért is síkra szállni s mégis az élet s a boldogulás feltételeitől elesni; lehet Isten fiának lenni s keresztre jutni. De hisz ép ez lesz legkiválóbb jellege az eszményeknek, az t. i., hogy világfölényes s hogy mindig győz; azonban csak a maga helyén, a maga fokozatán, vagyis a szenvedélyek, fegyverek, hatalmak, keresztek, akasztófák fölötti szférában.

(Az objektiv idealizmus.)

Az objektív idealizmus.

Nála a győzelmes hatalom a jó, melyet a rossz szolgál. Az erkölcsi világ összes motívumai harcra s ellenkezésekre vannak a rosszal szemben rendeltetve, de nem absztrakt kategóriák vagy organikus ingerek miatt, hanem a jóságnak, szépségnek, lelkiségnek objektív valósága miatt, mellyel szemben a rossz csak végesség, csak tagadás és hiány. Ezért nem botránkozunk meg azon sem, hogy van rossz, miután tudjuk, hogy a rossz fölött van a jó s hogy ez az objektív jóság képesít fölényre minden kínban s bajban. Az sem fog megrendíteni az ideális valóságokba vetett meggyőződésünkben, hogy sok a sikertelenségük és kudarcuk, s lassú a térfoglalásuk; mert a legfölségesebbhez küzdve s bízva kell föltekinteni, mondván: Eszmények, ti vagytok; kell lennetek; közöm van hozzátok; igézetetek s befolyástok alatt állok! Az érthetetlenségből, az élet ürességének örvényeiből s ép az ideálok okozta szenvedésekből a világfölényes lelkiségébe menekülünk s megmentjük az emberiség szükséges ideáljait, nem az emberinek s a tapasztalatszerűnek, hanem az isteninek megragadása által.

(Az objektiv idealizmus).

Imádkoznunk kell.

Imádkoznunk kell, hogy mélységesen megbizonyosodjunk Istenről s kegyelméről, hogy közelebb érjünk hozzá s mélyebben hatoljunk bele s lelkünkben felüdüljünk, megtisztuljunk s kialakuljunk. E fölséges munkát végezzük imáinkban! Átéljük benne, hogy mily jó, mily kipusztíthatatlan jó nekünk az Ur, szívünknek Istene, melege és öröme. Arcát nem látom s bár fölfoghatatlannak tartom, de valónak érzem. Ha kérdezitek, hogy mért ragaszkodom hozzá, azt mondom nektek: ész, szív, érzelem, kedély, akarat, szóval lelkem, a lelkem fűz hozzá. Halljá-

tok csak filozófok: a legmélyebb gondolkodás végre is az ismeretelméleti probléma rétegére bukkan, a „sötétség" a „föltevések" rétegére; ebből a sötétségből indulnak ki logikai okláncolataink, vele összefüggésben vannak a hit s a misztérium. Abból a mélységből, melynek neve „psziche", való az ismeret s törvénye, a logika; belőle szól felém ugyancsak az erkölcsi törvény s az eszményi, törekvő irányzat. A nagy, csillagos, virágos világ Istenhez utasít; de ugyancsak hozzá utal belsőnk, az értelmes, erkölcsi öntudat; az egyénnek inspirációkkal, vágyakkal, hajlandóságokkal telített világa. Mélyedjünk el szívünk szükségleteibe ... Én, én,... a szívem a vallás egyik forrása; szívemből, lelki világomból indulok ki s megtalálom őt. Te itt vagy, Uram, bennem vagy ... ha magamba nézek, öntudatom mintegy a barlang szája s azon át s abból ki fölségesen szép, éteri, verőfényes világba nézek. Beléd nézek, téged látlak.

(Elmélkedések.)

Isten.

Ha kérdik, mi az a szellemi valóság, melynek az ideálok csak emberi fogalmi kifejezései; — hogy mi az a világfölényes lelkiség, — mi a lélek, Isten: erre azt kell felelnem, hogy azt sajátlagos, tüzetes fogalmakkal minden tekintetben meghatározni nem bírjuk, épen azért nem, mert az egy fölöttünk álló létszerűség, de elég róla tudnunk annyit, hogy szellemi valóság, erő és élet, melybe bele vagyunk kapcsolva.

Ez a szellemi valóság, ez a fölöttünk álló, s nekünk

parancsoló fölényesség, mely igazságokban, követelményekben, törvényekben s erőkben érezteti meg magát, — ez a felsőbb valami, ami az egészet átjárja s tele van fénnyel, meleggel, csengéssel és harmoniával, maga felé igazítja az öntudatra ébredt életet, mely célt, értelmet s értékeket keres.

Ebbe az objektív metafizikumba van belekapcsolva az öntudat, s viszont ez az objektív eszményesség, mint erkölcsi tisztaság, nemesség, előkelőség s hősiesség vegyül bele a legközönségesebb életbe is. Átjárja az embert, aki átadja magát neki, mint a delejesség a földet, s új világosságokkal szórja tele lelkét, mint az északi fény a sarkok hosszú-hosszú sötét éjszakáit.

(Az objektiv idealizmus.)

Isten arculatának vonásai.

Istennek s terveinek s gondolatainak első jellegéül tűzzük oda, hogy az a Végtelen nem ember; ha atyánk is, nem ember; ha jót is akar, szíve nem emberi szív; az ember és szíve csak vetülete, parányi szikrája világokat alkotó s megroppantó hatalmának. Ez a fölismerés világosságom lesz s emellett a rengő földön, a zivataros oceánon, a szakadó hegyeken észreveszem az Isten arculatának vonásait s leolvasom róluk, hogy gondolata, következőleg gondviselése is nem abban áll, hogy ne legyen harc és baj, ne legyen halál és pusztulás, hanem hogy a Fölségest relatív valómon s gyöngeségemen túl kell keresnem s értékeimmel pusztuló világok dacára hozzáfűződnöm. Mert értékeimet s Istennel való összezökke-

nésemet érzem, ahogy érzem az élet s világ relatív voltát; tudom, érzem, hogy jóllehet a földhöz tapadok s benne gyökerezem, de azért fölényesen emelkedem ki, öntudatommal, jóból, rosszból, mulandóságból és időből; érzem, hogy a világ energiák szisztémája s hogy akár harmoniában, akár harcban álljanak, akár szőnyeget terítsenek, akár tenger- és földhullámokat gördítsenek elém, én a végtelen értelem és akarat felé sietek lelkemmel s hiszem s vallom, hogy életen, halálon, virágos kerten és temetőn túl érdekelve vagyok, az édes ház csakúgy, mint a rengő láva, nekem nem minden. Svéd Krisztinával szólva: non mi bisogna e non mibasba; az egyik ki nem elégít, a másik le nem tör. Így alakítom én a sötét gondolatokat, így leszek a földi bajnak-jajnak, ennek a fekete anyagnak szerencsés művésze, mert gondolatot s napsugárt gyúrok bele.

(Magasságok felé.)

Isten és a Világ.

Mennyivel különb a mi világnézetünk, hogy az értelem s az értelemnek leánya, a tudomány, a végtelen Istenből valók, s következőleg isteni gondolatokat keresnek mindenütt. Föladatuk nem a teremtés; nem teremteni küldte őket az Ur, de olvasni, utána gondolni az Urnak az ő örök, hűséges gondolatait, „cogitationes aeternas, fideles." Az Ur föltárta gondolatait a természetben is; hogyne, hiszen a természet az Isten gondolatainak természetes föltárása. Az ő szava a természet; szava a vas, a víz, a napsugár, a hajnal, az éj. S e beszédet nem érti a világon senki, csakis az értelem. Az értelem hallja, érti az Ur szavát; az értelem szemléli műveit. Kontemplálja az Istent, de nem színről-színre, hanem gondolatainak lenyomataiban; nem látja arcát, de fátyolát s e fátyol alatt nagyjában észreveszi arcának körvonalait. Nem látja a végtelent, de a végtelen partján jár s tudja, hogy van; nem fogja át karjával a tengert, az oceánt, de az oceán hullámai lábát csókolják s a mélység titkaiból gyöngyökkel kedveskednek neki. E csendes kontemplációja túlcsordul örömtől, élvezettől s boldogságtól; a tudomány élvezi, mikor a természetből kiváltja a gondolatot; az Isten csókját érzi homlokán minden új észrevevésnél, minden új belátásnál s nem tud eltelni az örök szépnek csodálatával és érzetével.

(Föld és Ég)

Isten akarata.

Ha Isten fejlődő világot akart s nem adja készen a jót; ha a világ erőinek koncertjébe fektette a boldogulást s harcból akarja kiemelni azt: akkor az ember is, mint része az erők e rendszerének, az Isten gondolatai szerint rá van szorítva, hogy küzdjön s érvényesüljön minden erejéből. Az ember is, a kultúra is, csupa erőkészlet; az erőkészlet rendeltetése, hogy kifejlődjék, hogy kiadja erejét észben, akaratban, feltalálásban, vívmányokban, intézményekben; rendeltetése, hogy az embert erőssé s győzedelmessé tegye, villámmal, oceánnal, bacillussal s minden életet s erőt pusztító befolyással szemben. Akarja, hogy a villámot megismerjem s lefogjam, — akarja, hogy tengeren ne tutajon, hanem gőzhajón jár-

jak, — akarja, hogy gyermekemet a difteritisz meg ne fojtsa, — akarja, hogy erőit felhasználva, a természettel szemben minél jobban érvényesüljek. Ha értünk a világ lefoglalásához, közelebb férköztünk az isteni akarat érvényesítéséhez; ha célszerűbben építünk hajót és házat, ha észszerűbben és egészségünknek megfelelőbben élünk, ha szérumokat feltalálunk s a halál penészflóráját jobban pusztítjuk, akkor a Gondviselés alkalmasabb szolgáinak bizonyultunk. Ne mondd, ha Isten akarja, összetör a szélvész, belénk üt a villám, meghal a gyermek; ez török theológia s nem keresztény fölismerés, mely szerint az Isten az örök, a folytonos tevékenység, melynek képe a világfejlődés, az a folytonos alakulás és újulás; a keresztény gondolat azt dörgi felénk: teljesítsd előbb te az Isten akaratát; fejtsd ki erőidet; sürgesd a több belátást; siettesd a győzelmet a betegség s halál fölött s a társadalomban ne azt hajtogasd, hogy az Isten akarata a szegénység s a nyomor, hanem gondoskodjál keresetről, tisztességes lakásokról, iskolákról; pusztítsd a penészgombát és a bűnt, hogy az emberek kötelességük öntudatára ébredjenek a Gondviselésnek természetes követelményeivel szemben, hogy öntudatára ébredjenek annak, hogy küzdeni, alkotni, teremteni, dolgozni, boldogulni, ez az isteni végzés és jóakarat.

(Magasságok felé.)

Szeressed az Istent!

Szeressed az Istent, a te fölséges, végtelen, édes mindenedet; azt az örökkévaló, magát egyre jobban kinyilakoztató nagy jót; „Omne esse"; a lét és élet dagadó oceánját; azt a meleg, boldog örök-életet, kiből fakadnak lelkek és egyesülések, intuiciók és inspirációk s az extázisok örömei, mint rügyei a lelki tavasznak; kiből valók a szellemek víziói s a művészetek inspirációi; ki bűvöl lelket s ritmust s harmoniát önt ki a létre. Szeresd azt a legreálisabb szépséget, mely poézis és valóság; azt a produktív őserőt, mely gördít csillagot s rajzol világot s szívedbe szárnyaló, édes érzést önt. Szeresd őt, kiből való az anya öröme; őt, ki által születik a gyermek s fakad a virág; kiből való a boldogság énekének minden motívuma, ki tejet és mézet és bort csepegtet a szeretők, a költők, a próféták s a szamaritánok ajkára; — ki könnyeket fakaszt s a csendes örömök pacsirta dalait inspirálja; — ki a mély megindulás könnyeit keveri a fájdalomba s homállyal, sötétséggel is dolgozik a több, szebb élet kialakításán. Szeressed őt, Uradat, mindenedet, ki akart téged s azért vagy, s ki akarja, hogy több, szebb, erősebb, teltebb, gazdagabb lélek légy; ki vonz téged s fölhúzza kegyelmének zsilipjeit s lelkedet folytonos, szebb, öntudatosabb élettavaszra neveli. Szeretni kell őt szívvel, erővel... S ugyan lehet-e őt szeretni érzés, megindulás, hevülés nélkül? Aki hevülve nem szereti, az még nem nézett bele arcába!

(Elmélkedések.)

Az ideál.

Az ideál Krisztus, az Isten Fia, ki az életnek, még pedig az örök életnek jegye alá állít: „Vita, vita ae-

terna..." az ő jelszava. Mindenkiben az örök élet kezdődik ki; ezt az életet ki kell alakítani, mert a legnagyobb ez az egyedüli kincs. Krisztusban ránk lehelt az örök élet s mi öntudatára ébredtünk annak, hogy mik vagyunk, mit érünk s hová vágyunk. Krisztusban jött le hozzánk s lépett felénk a morális nagyság; megérintett s mondá: kelj föl, ki a tehetetlenség s az öntudatlanság ágyában nyomorogsz, kelj föl és járj, s kiálts: Ego sum! Kiáltsd: Én több vagyok, mint minden!

Nézzétek, mily új nemzedék jelenik meg a földön: az Isten gyermekei! Mi isteniek vagyunk — mondják ők —, nekünk isteni életünk van; nemcsak lesz, de már van; a mi hivatásunk dicsőség, boldogság, boldog örökkévalóság.

Mily óriási értékek léptek az öntudattal a világba! Nem csoda, hogy megakasztottak mindent, letörtek mindent s kezdtek egy új történelmet; ignorálták a világot, emberiséget, időt, mely addig volt s a názáreti Jézus születésének barlangjára ráírták a világtörténelemnek kezdetét, az anno I.

(A diadalmas világnézet.)

Tekints Krisztus arcára!

Krisztust az Isten állította a világba, ő merő valóság és meleg élet. Ő nem mitosz. Minden eredeti rajta s minden vonás az egészhez tartozik s az egésznek nagy gondolatától határoztatik meg. Őt az Ur gondolta s nem filozófia alkotta s ha nem lehet sok fűből pálmát, sok szöcskéből paripát, sok vályogházból gót dómokat alkotni: ép

oly kevéssé lehet sok emberből, sok ideálból egy Krisztust előteremteni.

Krisztus Urunkat nem lehet kimagyarázni semmiféle filozófiából. Ő nem Plátó folytatása. Plátónak magasan szárnyaló, fényes, de elvont s élettelen gondolatai vannak; minél magasabbra emelkedik, annál erőtlenebb s gyakorlati hatást annál kevésbbé vált ki. Mit létesített Plátó? Semmit Kit mozgatott meg? Senkit. Mily országot alapított? Semilyent. S mit tett, mit alkotott Krisztus? S hol van az Ur Jézus tanításában filozófia, a szó iskolai értelmében? Hol van teória? Sehol. Verba mea spiritus et vita sunt... Ego sum resurrectio et vita".

Krisztus Urunkat nem lehet kimagyarázni a zsidóságból s nem a történeti fejlődésből, mint Hegel akarja. Jól mondja e szószátyárságokra Chambarlain: Mondjatok egy kort, melynek nem volna szüksége Krisztusra, mint egy karéj kenyérre. Nekünk is reá van szükségünk s épen csakis reá; ne keressünk jobbat. Mit keresünk, mikor a legmélyebb vonz magához, mikor életének gazdaságával kínál s mi e fölismert, de még át nem élt életvalóságnak még csak küszöbén állunk, küszöbén csak, jóllehet már 19. évszázad áll rendelkezésünkre.

Krisztus nem Buddhista. Elismerem, hogy Buddha nagy ember lehet hindu kiadásban, a kontempláció és rezignáció motívumai szerint. Neki az élet nyomorúság s a halál megváltás; következőleg az ő tana az, hogy iparkodjunk meghalni. Azt mondja a buddhizmusról egy német író: „Das ist der lebendige Selbstmord". Az Ur Jézusnál épen az ellenkező gondolat uralkodik; Krisztus maga az élet, Krisztus azért jött, hogy életünk legyen s a halál is csak

átmenet az életbe, még pedig az örök életbe. Buddha azt mondja, hogy az élet szenvedés, melyet el kell viselni ; de emelésén, javításán hiába fáradunk. Hiába törítek magatokat, emberek, a világon nem változtattok; legyetek békében, majd elmulik. Az evangélium nem így beszél. Krisztus Urunk azt mondja: „Non veni pacem mittere, sed gladium", nem hoztam békét, hanem harcot. Az evangélium, mely életet hirdet, sürgeti a küzdelmet elsősorban saját rossz természetünk, másodsorban tökéletesedésünk külső akadályai s az emberiség haladásának ellenségei ellen. Ez a harc a szellem harca; ez a harc a világosságnak s az erénynek harca, mondjuk, ez a harc az ember harca az állat ellen. Mikor ezt keressük, ne tekintsünk a teoretikus Plátóra, ne a sötét Heraklitra, ne a lustán szenvelgő Buddhára, ne a pesszimista Schoppenhauerre, ne a szofista Hegelre, hanem tekintsünk fel Krisztusra!

Gyönge hitű, modern ember: „Respice in faciem Christi tui" — tekints Krisztusod arcára! Bízzál benne, ő meggyőzte a világot. S ha talán nem bízol, menj, nézz széjjel a világban s ha találsz szebbet, jobbat, fölségesebbet, nemesebbet, ízzóbbat, szárnyalóbbat, menj utána, kövesd azt. Menj, én biztosan tudom, hogy visszajössz ...

(*Dominus Jesus.*)

Krisztus gondolata.

Mihelyt Jézus belépett a világba, megállította a világ folyását, hogy jobb s emberhez méltóbb irányt adjon neki. Születése a világtörténelemnek legfontosabb adata. Nincs csata, nincs trónralépés, nincs katasztrófa vagy

fölfedezés, melyet össze lehetne hasonlitani az Ur Jézus születésével. Ő kezdi meg az időket, melyek az ember történelmét alkotják. Nélküle nincs ember.

Hogy minden egyes ember több, mint az egész világ, azt Krisztust gondolta. Hogy az embernek nem használ semmit, ha az egész világot megnyeri is, de lelkének kárát vallja, ez Krisztus Urunk evangéliuma. Hogy ez a lélek Istené, hogy a Caesar s a rabszolga Isten előtt egyenlő, az az új társadalomnak alapvetése. Hogy a lelkeknek Isten felé való útjukban ne legyen akadályuk, az az igazi szabadságnak proklamálása. Nincs hatalom, mely a lelkiismeretnek parancsoljon, kivéve az Istent. Ez volt az individum felléptetése a világ színpadán s ezzel kezdődött a tulajdonképeni történelem. Krisztus állította meg az öntudatlan tömegek renyhe tengődését; Krisztus kezdte meg a szabad, független ember kialakítását a földön. Méltán mondhatjuk, hogy az ő jele alatt áll a kultúra, homlokán viseli keresztjét s a kereszt jeligéjét: Im hoc signo vinces! Kár, hogy az 1927. éves keresztény nemzetek elfelejtik bölcsőjüket, megöregszenek, elpetyhüsödnek, s elvesztik erejük öntudatát.

(*Dominus Jesus.*)

A mi Urunk Jézus Krisztus.

Jézus szent neve az emberiség Megváltójának, Üdvözítőjének neve, mely öt betűbe foglal össze mindent, amit hisz, s amit remél az ember Istentől, s nemcsak azt a kegyelmet jelenti, mely az égből ereszkedik le, de azt a fölemelkedést is, melyet az emberiségben a Jézus neve s

kegyelme eszközölt. A hatalomnak neve ez, de nem a rettegésnek, nem a rémületes fölségnek, hanem az emberfia hatalmának neve, mely csendesen emel ki új s sűlyeszt le a mélységbe régi világokat. Uj név az, mely mikor végig hangzott a világon, felocsudtak a kábult emberek, szégyenkezni kezdtek a meggyalázottak, az erkölcsi méltóság érzete vonult végig a fásult szíveken s hol előbb fertő terjengett s bűn uralkodott, ott illatos kertek s virányos rétek leheltek életet és gyönyört. Hasonlitsák össze a klasszikus világot a Jézus szellemével eltöltött szent kereszténységgel; vonjanak párhuzamot Néro trikliniuma s egy katholikus pompás zárda-kápolna közt, melynek oltárán virágok illatoznak, gyertyák lobognak s virágdísz s lobogó lángok közt ki van téve tündöklő monstranciában az oltáriszentség. Előtte fehérruhás lányok térdelnek, az áhítat gyengéd pírjával az arcukon, az érintetlenség méltóságos bájával homlokukon, tiszta szívvel, liliomos lélekkel. S amott Néro trikliniuma, hol vad tobzódásban s szemtelen önfeledésben tombol az állati ember s kimerülve a részegség álmába dől, hol mennyezetről rózsák hullanak a részeg Caesárra, a részeg szenátorokra, a részeg patriciusokra, poétákra, filozófusokra, a részeg Augusztára, szenátornékra, a részeg szíriai leányokra! Boldizsár király falaira régen a láthatatlan kéz a mane-tekel-ufarszin-t irta. Néro palotájának oszlopaira pedig ezt a szót, ezt a nevet irta: Jézus. Ezt a nevet irta oda a bűneiből kikelt emberiség; ezt irták oda a szűzek és vértanuk. Ezt a nevet emlegetik azóta is legtöbbször emberi ajkak, akár az evangélisták a szertetével, akár a Renánok s Voltairek gyűlöletével. Ezt a nevet sercegik legtöbbször a tollak, ez a név száll szerteszéjjel a világba a nyomdák érchengerei közül. Ezt a nevet harangozzák harangjaink; ezt a nevet dícsérik gyermekeink s hívő népünk; imáink refrainje mindig ez a név; e névvel ajkainkon akarunk meghalni s valamint ez a név volt erő küzdelmeinkben s harcainkban: úgy reméljük, hogy e névvel eltalál a vergődő, ez életből kibujdosott lélek a boldogságba a lelkeknek hazajáró útján.

Jézus az Istennek legfölségesebb s legimádandóbb gondolata és remeke.

(Dominus Jesus.)

Krisztus egyénisége.

Az ő lendületes, derült, életszeretettel átjárt szelleme szociális; ő nem gyűlöl, hanem szeret. Ő nem lakik pusztában, hanem Názáretben; köztünk él; természete, szíve, lelke olyan, mint a mienk. Nem sötét, nem rideg. Nem pesszimista, hiszen az Isten országát hordozza magában. Nem sztoikus. Szereti a különb lelkeket s tanácsolja lelkibb, az előkelő életet; de elparaboláz a kicsinyekkel s nem veti meg őket. Ő a finomabb, a gazdagabb életnek arisztokráciája; a közönségessel, az alacsonnyal be nem éri; ő a sas, mely kifeszíti szárnyait s a magasságba repül; de e kedvtelései nem vetnek meg, nem nyomnak el senkit. Ő szereti a magányt; a csendes éj s a csendes hegycsúcs az ő lelkének gyönyörűsége; ő imádkozik éjjeleken át, de a végtelen örvényeiből ő sohasem merít sötétséget, hanem mindig fényt és világosságot; az ő teológiája az Isten látásából táplálkozik s azt leszűrte szá-

munkra olajjá. Olajat öntött sebeinkbe s olajat virrasztó s kutató lelkünk mécsébe. E mécsnél gyujtjuk meg hitünket s megnyugszunk benne, hogy az Isten szeret minket, minket mindnyájunkat, nemcsak az erőst, a géniusz kegyeltjeit, a hatalom bírlalóit; nem, nem; mindnyájunkat szeret.

Hát láttatok — kérlek — szebbet? Túloz-e a zsoltár, mikor hirdeti: Speciosus forma prae filiis hominum? Speciosus... Igazán szép! Épen azért ki fog az ellen küzdeni? Ki fogja mondani, hogy ne kössük le a világot hozzá, hanem keressünk új ideált? Minek keressünk?

(A diadalmas világnézet.)

Az Evangélium lelki világa.

Helyezkedjünk el az Evangélium parabolás, kedves, idilli világába, mint egy fölséges hegyvidékbe, hol az erdők, rétek, a patakok s hegycsúcsok júliusi vasárnap déli napsütésében állnak s hol a hegyi patakok zúgása s távoli harangszavak járása s egy-egy tehénkolomp távoli csengése az ünnepi orgona zenéje. E fénybe és napsugárba, illatba és kékségbe merített átlátszóságban hallgassuk a szent írás szavát a lélekről s annak értékéről, az életről s az Isten országáról, a kincskeresőről s a gyöngyvásárlóról, a jó pásztorról és a tékozló fiúról. — Vegyük közbe fontolóra a keményebb érzéseket, azt a kemény szeretet, mely mindent elhagyni kész: atyát, anyát, házat, hazát, hogy az Urat kövesse. Gondolkodóba ejt a nagy számadás s adósságom lerovása az utolsó fillérig; azután az elszánt üdvkeresés, mely kész a szemét kiszakitani, a lábát elvágni, csakhogy Istennél célba érjen. Elgondolkozunk aztán arról, amit mond a nagy vágyról, a világ tűzbeborításáról, saját véres keresztségéről, aztán csodálkozva látjuk, hogy kenyeret ad, melyben testét töri meg, s kelyhet nyujt, melyben vér ömlik szét s forr föl a bűnök bocsánatára. Ezek a szavak s fogalmak mind azelőtt is megvoltak a zsidóságban és megvoltak a pogányságban; szép szavak, csiszolt fogalmak. Szent Ágoston ezeket „vasa lecta et pretiosa", drága kristálypoharaknak, billikomoknak s kancsóknak mondja, melyekben filozófok és rétorok, dialektusok, grammatikusok és szofisták mást-mást töltögettek; ki lőrét, ki mérget, ki állott vizet, ki pocsolya vizet, akitől mi tellett; de sem a lélek borát, sem az élő vizek termékenyítő italát szolgálni nem tudták. Akkor aztán jött az Evangélium s a régi szavak s fogalmak kristályformáiba új, tüzes bort, vagy inkább vért töltött, — új tartalmakat teremtett, új értékeket hívott elő. A „sermo vivus et efficax" árama mintha sziklákat görgetett volna; az örökkévalóság hegyvidékéről jött és magával ragadta a lelkeket.

Az Evangélium lelki világa, mint egy hegyvidék masszivuma emelkedett fel a gyatra filozófiák és a mitológia mondái, meséi s fecsegéseinek ezer apró együgyüségei közül. Akik az Evangéliumot elfogadták s éltek, azok mint erkölcsi szuverénitások jártak a megmételyezett társadalomban. Nem voltak büszkék, hanem hívek; imádkoztak és dolgoztak, s azok az új tartalmak, melyek lelkükben feszelegtek, lassanként átidomították az élet régi formáit az Isten országának stílusában.

(A kereszténység és belső élet.)

Az Oltáriszentség.

Sehol sem állnak annyira egymással szemben az Isten nagy s az ember kicsiny gondolatai, mint itt. Változó gondolatainkkal szoktuk mérni a világot; belenézünk s majd nagynak, majd meg kicsinynek tartjuk; szisztémákat csinálunk, aztán megint lerontunk; haladásunk romokon jár; no hát a hit is kis gondolataink romjain jár. Nekünk elég, hogy a szerető Jézus mondotta: Ez az én testem; jelenléte nekünk kegyelem és ünnep, ha nem is értjük. Az Apostolok tovább adták nekünk; az evangéliummal világgá indult ez a misztérium. Katakombák falaira véste és festette az „Ecclesia Christofora" a gyűrűt, a lantot, a pálmát, Jézus szeretetének beszédes szimbolumait; szeplőtelen, tiszta nemzedéket nevelt kenyerén és borán, mely az eget kereste... Gondolatai el voltak telve, énekei róla szóltak, minden oltára neki volt szentelve; nagyobbat nem talált, amit hinni, szeretni, énekelni, festeni, kőbe vésni lehetne. E nyomokon járok én is; hiszek; hitem ünnep, erővel s reménnyel teljes.

(Elmélkedések.)

A keresztfán.

Azután leemeli sebzett kezeit s lábait az Ur Jézus a szegekről, lelép a keresztről s elindul a bódult világba, melyre oly nehéz szíve van s véres kezeivel borogatja az ifjúság fölhevült homlokát, meghinti a tiszta leánylelkek liliomait, a rothadó világ fekélyeire ráborítja lázas sebeit s mint Elizeus hajdan a halott fiúra, úgy borul

rá a szenvedő Krisztus sebzett testével a világra. Végig megy a családok szentélyein, parketten és taposott földön; a családi otthonok falaira fölakasztja töviskoszorús arcának képét. Elmegy a múzeumok, színházak, tánctermek, klinikák, szanatóriumok, tébolydák mellett; megrendül és sír, mint egykor Jeruzsálem fölött. Ó jöjjetek utánam s küzdjetek; jöjjetek közelebb, ha gyöngék vagytok; érezzétek meleg szívem s vérem lelkét. Küzdjetek a vérontásig s kérjétek a kegyelmet szenvedésemre való tekintettel, győzni fogtok!

(Elmélkedések.)

A mi pálmánk.

A valósággal feltámadt Krisztus a mi Pálmánk. Ezt a pálmát nyujtja minden hívőnek, aki kezébe veszi s erősen tartja, megosztja vele győzelmét: föltámad majd ő is. Ez a hit az örök élet vágyával föllázította az emberiséget, mint hogyha a Krisztus kegyelme, e pálma leveleiről hulló harmat, tüzes eső alakjában hullt volna a lelkekre s vértanukat avatott volna. Minden vértanu a hitért halt meg; minden halál ezt kiáltja, ez őrületes, vakmerő szót: Föltámadunk! E hit Krisztus sírjából való s nem a régi mitoszokból. A főnixmadár már régen jelezte a halhatatlanságot s abból vértanui hit nem lett; a tavasz már régóta csattogtatta az életvágyat lehelő, szerelemittas éneket s abból halhatatlan remény nem lett; költők, énekek, eszmék dacára az emberiség föl nem ébredt; héroszok, mitoszok dacára a kulturák egymásután letörtek; az élet vágya dacára, mely szenvedélyes panaszként járta

be a világot, a szkepszisz elhervasztotta a gnózist. Ó szent sír, halhatatlan életet lehelsz; biztos öntudatot reményeinkbe.

(Elmélkedések.)

A túlvilág atmoszférájában.

Föllép ott a túlvilágon a maga pompájában a végtelen szentség, mint fény, mely vakít, mint szépség, mely minden fogalmat meghalad, mint nagyság, melynek méretein a gondolat kifárad. Szembe állanak a lelkek az Istennel, mint a lét oceánjával, mint emésztő tűzzel, melytől világok zsugorodnak s lehelletétől hamuvá válnak. Ez a végtelen Isten veti latba a fejletlen lélek súlyát, de Krisztus vérét s a kegyelem zománcát látván rajta, kegyelmez neki, bár a tökéletlenséget tűzzel veszi ki belőle. Az Isten megnyitja a lélek szemét, hogy lássa alaktalanságát, csúfságát, nyomott, alacsony lelkületét; e szemlélettől lesz igazán alázatossá és bűnbánóvá. Mint a művészek közé tévedt palatáblás gyermek szegényesen áll a perspektívának s a szinek harmoniájának titkaival szemben: úgy áll ügyefogyottan az elköltözött lélek Istennel szemben.

S mily benyomásokon ment az a lélek keresztül, melyen egy ily új mindenség tükröződött? Mily benyomásokat vett, midőn az élet és a rendeltetés erkölcsi fölsége, a szabad akarat nagy felelősségével rendítette meg öntudatát? Midőn a szentség s tökély ítélőszéke elé lépett, hogy Krisztus szemébe nézzen s arcáról leolvassa a tetszés vagy nem tetszés örök ítéletét? Ah, mily komoly, nagy lelkek ezek!

(Elmélkedések.)

Az Isten lelke.

A világ lelke is akar világot teremteni, megújítani, átváltoztatni s nagy kultúrmunkát végezni, nagy intézményeket teremteni; de a földbe növeszti őket, „és elfordítják elméjöket és lesütik szemeiket, hogy ne lássák az eget“ (Dan. 13. 9.). A „Horror futuri saeculi“ veszi körül őket. Munkájuk inkább fáradtságot, mint szabadságot hoz s gépeikhez köti őket, ezek által akartak uralkodni, de a nagy erők, melyeket ők szabadítottak föl, szolgáikká tették őket. Személytelen zsarnoki hatalmakká válnak, külön pszichológiával, temperamentummal s elgyötrik az emberiséget, a szenvedélyes történtést tűzik ki életfeladatul nagy logikai következetességgel, de pszichológiai képtelenséggel.

Ellenben az Isten lelke a világot belülről, belső elveiből, a jóság- s igazságból akarja kialakítani s azért aztán szépségbe fejleszti. Lelkeket szabadít föl szabadságra, melyek kevéssel beérik s a világot, a munkát, az észt s vívmányait csak arra használják, hogy a lélek élete szépen, nemesen kifejlődjék. Méltóságot, lázas önemésztést sehol, soha. Igy kell járni a világban Istent szerető, igénytelen lélekkel; úgy kell nézni minden virág szemébe, hogy mondja: azért vagy, hogy én is ilyen szép legyek; úgy kell leülni a forrás mellé az aranyos pázsitra s szeretettel gondolni az isteni mélységek forrásaira, melyek bennünk, mint gondolatok s érzések fakadnak.

(Elmélkedések.)

Jön a Lélek.

Ahogy akar, úgy jön, majd komolyan, majd vidáman; lesujt vagy fölemel; néha buzdít, máskor megszégyenít, néha megfélemlít, majd lelkesít; néha lábaihoz kuporodunk, máskor szívére borulunk. Néha messze van tőlünk, hogy vágyódjunk, máskor közel, hogy ne csüggedjünk. Néha mint köd, felhő... máskor mint ragyogó, napsugaras intuició borul a lelkünkre s abban is akarata szerint tesz, hogy majd édes élvezetre, vígasztalásra, majd türelemre s áldozatra indít; néha megaláz, máskor a nagy tettek ingerével hat reánk. Mindent felhasználunk! Ne mondja senki, hogy minek élek s unatkozom. Ne mondja! Hát nem adhat egy pohár vizet a szomjazónak, jó szót, tanácsot, indulatot, szolgálatot a testvérnek? Élj, ne okoskodjál; hisz mennyországot élhetsz át.

(Elmélkedések.)

A katholikus egyház.

... Végtelen sokat tett s létesített a katholikus egyház, végtelen sokat. Megőrizte az evangéliumot, sértetlenül fönntartotta Krisztus misztériumait s átszármaztatta hozzánk valamennyi nagy ideálját. S hogy ezt tehesse, szirtre állt, Krisztus helyezte oda s bástyákat épített isteni jogokból s vasszerkezetet állított fel az isteni érdekek megvédésére, az állati erőszak s az emberi szenvedély ellen.

A kereszténység benne lett organizálva; az egyház lett a cédrus acélkemény, gyántás fája s benne rejlett az evangélium veleje s rajta fakasztott az Isten kegyelme éltet, új rügyeket, lombot és virágot.

Maga ez az egyház, mint társadalmi szervezet óriási nagy tény a világtörténelemben, mert a fajszereteten, a nemzeti motívumokon, a fizikai erőn és hatalmon épülő királyságokkal szembeállított egy más községet, melynek nem fizikai erő, nem világi hatalom az érdeke, hanem más valami, ami szellem, lélek, igazság, erény... Ez oly virány, melyre nem szabad ráhengeríteni az állami mindenhatóság sírkövét! S hogy nem hengeredett rá, azt az egyház tette; harccal is, vérrel is; de folyt-e a vér nagyobb érdekekért? Hogy Európából nem lett Bizanc, az az egyház érdeme; elzsibbadt volna a kultúra a szellemi világ szabadsága nélkül, s a szabadságnak ez öntudatát az egyház szította!

Üdvözlégy katholikus egyház, szolgálónak mondanak téged, pedig te a szabadság leánya s a szabadság zászlajának hordozója vagy!

Az voltál, s az leszesz! Nem a lármás szabadságé, mely lázba kerget piacokon s torlaszokat épít boulevardokon; te a komoly szabadság érdekeit óvod, te az erkölcsi élet s az emberi méltóság alapföltételei fölött őrködöl!

(A diadalmas világnézet)

Egyház és belső élet.

Az Egyház sehol és soha nem érte be a külső cselekedetekkel, mindenütt a belső átváltozást sürgette; morálisa mindig az alázatos, bűnbánó s jó életben érvényesülő szellemet lehelte.

Ennek megvilágítására álljon it az a „kilenc mód arra nézve, hogy az ember áhítatosan töltse idejét", melyet

egy 1472-ben Hans Bämlernél Augsburgban megjelent foliánsból írok ki:

„Ha Istennek tetsző dolgot akarsz végezni, adj egy fillért életedben Istennek; tetszőbb dolgot teszel vele, mintha halálod után nagy fillérrakást hagysz hátra jótékonycélra.

Sírj egy könnyűt bűneidért kínszenvedésemre való tekintetből; tetszőbb dolgot végzesz vele, mintha annyi vesszőt üttetsz a hátadra, mennyi egy tágas mezőn nőhet.

Tűrj el kemény gáncsot nevemért; tetszőbb dolgot művelsz vele, mintha patakokat sírnál mulandó dolgokért.

Kurtítsd meg alvásodat kedvemért; tetszőbb dolgot csinálsz vele, mintha 12 lovast küldenél a szentföldre halálod után.

Fogadd föl szállásodra a szegényt s bánj vele jól; tetszőbb dolgot művelsz vele, minha 40 évig hetenként háromszor böjtölnél kenyéren és vizen.

Ne szólj meg s ne rágalmazz meg senkit; tetszőbb dolgot művelsz vele, mintha mezítláb járnád körül a földet s lépten-nyomon véredet ontanád.

Ne botránkoztass meg senkit s fordítsd a dolgokat jóra; tetszőbb dolgot művelsz vele, mintha naponként a harmadik égbe ragadtatnál.

Bármit kérsz testednek vagy lelkednek, kérd azt te magad; tetszőbb dolgot művelsz vele, mintha anyám s a szentek könyörögnek érted (vagyis, ne bízd magadat vakmerően a szentek közbenjárására).

Szeress engem mindenek fölött; tetszőbb dolgot művelsz vele, mintha oszlophoz köttetnéd magadat, mely tele van hegyes késekkel. Szeress, ó, szeress engem! Az

Ur mondja: dícsérj engem hűséggel, munkáddal, akkor munkád az én dícséretem lesz, s szeress engem kellemetlenkedéseidben, akkor szereteted dicsőségem lesz."

Mi ez? Mit lehel ez a „kilenc mód"? Bensőséges, tiszta katholicizmust, mely szeretetet sürget Isten s a felebarát iránt s bűnbánatra, türelemre s hűséges, kitartó munkára buzdít. Ez a romanizmus tehát hamisítatlan kereszténység.

(A diadalmas világnézet)

A bűnös az Egyház lábainál.

Minden szónál hathatósabb a közvetlen tapasztalat; átélni azt, amit tudunk, ez a tudás legteljesebb alakja. Éld át a gyónást s megszűnnek nehézségeid; tarts komoly lelkiismeretvizsgálatot, indíts fel magadban mély, lelkes bánatot és erősfogadást s valld be bűneidet úgy, ahogy megismerted s meglátod, mi az a gyónás; meglátod, mily tisztelettel körítsd azt az intézményt, mely az embereket önismeretre s bűneik fölött bánatra indítja. A hitet és erkölcsöt s benne az emberiséget támadja az, ki mindkettőnek gazdag forrását a gyónásban tönkre silányítani kívánná. S ha hitetlen is az ember, de tiszteletéből a nagy iránt ki nem vetkőzhetik; mert okvetlenül belátja, hogy nem annyira a közlekedés, fuvar, vasuti sürgés-forgás, mint inkább hűség és becsület által, — nem gyári zakatolás, hanem szívmegnyugvás által, — nem a házak fénye, hanem a lakók erénye, — nem a pénzforgalom, hanem inkább a pénz helyes elosztása, vagyis igazság által emelkedik, halad az emberiség. Ki ne hajolna meg ez erények mesteri iskolája előtt, mely a gyónásban tárul fel számunkra?

(A bűnbocsánat szentsége.)

Apostoli tekintély.

Ne nézd az embert! Mit érdekel téged Jónás fia? Az ember él s meghal s utána s helyébe más. Ne nézd Pétert, az halász; ne nézd Callixtust, az szabados. Ne nézd Szilvesztert, az tudós; ne X. Leót, az humanista; VI. Sándor erkölcstelen, I. Sándor vértanu; ne nézd mindezt, hanem kérdezd: mit akart az Ur mindezzel? S halld a feleletet: Te kőszál vagy az én kegyelmemből s e kőszálra építem föl anyaszentegyházamat s a pokol kapui nem vesznek erőt rajta. E kőszálnak állni kell s nekem lesz rá gondom, hogy azt ki ne döntse s össze ne törje senki. Bárkik legyenek utódaid, bárhogy hívják őket, ezen nem változtatnak, ez isteni tervet csúffá nem teszik, sem ők, sem mások.

Igy vagyunk a tekintély elvével, az isteni gondviselés s nem az egyéniség szerepel benne. Nem nézem sem a pápának, sem a püspököknek egyéniségét, mert bár nagy és szent egyéniségek sokat segítenek s gyarló emberek sokat rontanak, de végre az Isten szándékán nem változtatnak. A távírónak villamszikrája s az általa röpített gondolatra nézve mindegy, hogy miféle póznákra van csavarva a távíró-sodrony. A pózna elrothad, penészgomba emésztheti fáját, mikor még mindig villam jár fejében s isteni gondolatot szolgál rothadásában is. Honnan jön pedig az isteni gondolat? A távíró-oszlopból-e? Annak nincs gyökere, annak nincs élete; a gondolat rajta máshonnan van; messziről jöhet, örvények, pusztaságok fölött el! Evangélium, kegyelem, tekintély, ezek mind isteni tények, isteni gondolatok; pápák és püspökök csak

közvetítői e természetfölötti tényeknek. Krisztus Urunk gondoskodott róla, hogy a nemzedékeknek éltetésére szolgáljon egy vezetékszerű intézmény, melyen keresztül évszázadok s évezredek nyerjék az éltető, halhatatlan, tévmentes tant s az azt gyümölcsöző kegyelmet!

(*Dominus Jesus.*)

Modern kultúra — ősi kereszténység.

Egy apostoli korszakban élő kereszténynek más világnézete volt, mint nekem, már úgy a külső világról. Egy középkori embernek más világnézete volt, mint nekem. Még a mult századnak is más volt a világnézete, de azért az az én hitem a maga radikális, gyökszerű, oszlopos, tételes, dogmatikus alapjain megáll. Engem nem feszélyez a leszármazási teória semmit. Engem egy cseppet sem feszélyez a modern biblikus kritika. Én azt tudom, hogy a biblia is tele van történelmi elemekkel, én azt is tudom, hogy a Jézus képe, azaz a felfogás róla, nem ahogyan ő létezett és létezik, hanem, amilyen képet az emberek maguknak alkottak, az is történelmi lehet. Hiszen másként gondolta el Krisztust Szent Pál, Szent Ferenc, másként gondolta Szent Terézia. De ezek szubjektiv, egyéni stilizációk; ezek nem a dolog lényegének és mivoltának a megváltozásai vagy tagadásai. Ezt különösen kiemelem, mert én jól tudom, hogy a modern embert sok mindenféle befolyásolja: a különböző sajtótermékek befolyása alatt állván, sok részleges, egyoldalú értesülést vett.

Azért szükséges egy olyan összefoglaló egészet bemutatni, felfogni; szükséges, hogy meglássuk a maga egé-

szében a maga genetikus leszármazási összefüggésében, amikor megint én úgy vagyok, mint akár a Kopernikus előtti keresztény, mert az én keresztény Isten-hitem lényegében nem változhatik, nem változott. Abban a geocentrikus, földközponti felfogásban én akár úgy vagyok, mint az a modern keresztény a heliocentrikus, napközponti fogalmakkal. Ez rajtam semmit sem változtat. Én azt nagyon jól tudom, hogy az Isten adja magát nekem a történelemben, hogy a történelem az Isten képének a revalációja, megnyilatkozása, leleplezése, hogy ezekben egyre többet, egyre jobbat látok és azért megállok szépen a helyemen és azt mondom: Hála Istennek, hogy ezt így fogadhattam, hogy voltak olyan intézmények, amelyek által énhozám eljuthatott az élő forrásnak vize, mint a kanálison át s eljuthatott hozzám ez az élő víz.

A modern embernek a hite akkor a legerősebb, hogyha a modern kultúrának magaslatán, a modern kultúra igényeivel szemben bele tudja állítani ezt az óriási eredeti erőt. Azt is képzelem magamnak, hogy lehet azt a karlsbadi forást márványmedencébe foglalni, lehet annak kultúrmilijőt teremteni; de mikor negyedik Károly császár előtt ott csak mohos volt a patak folyása s mohlepte kövek között csörgedezett a karlsbadi forrás, Károly előtt, mikor nem úgy hívták, akkor is ez a forrás volt, lényegileg nem változott. És bárcsak ez maradjon mindig, hogy ki ne fogyjon. Épen úgy az én kereszténységem a legmagasabb kultúra foglalatában az ősi kereszténység eleven forrásának vize s a modern kultúra igazi jelesei, ezért meg nem vetik; sőt örülök neki, hogy úgy megbecsülik, intézményekkel, kultúrvívmányokkal óvják, védik.

(*Konferenciabeszéd 1915.*)

Mi, keresztények.

Mi a harmoniát lét és ideál, szenvedés és gondviselés, gyöngeség és boldogulás közt következőkép alkotjuk meg.

Mi szeretjük az életet s keresünk örök életet, nekünk a lét jó; mi bízunk a gondviselő Istenben, ki vezet és segít az örök boldogságba.

Nekünk a lét nem „lángoló kín", mi nem tartjuk, hogy „minden öröm fájdalmat szül", tehát mindegyik csak látszólagos öröm; a mi morálisunk nem áll sötétségben, hanem félhomályban, az Urjövet „penombrájá"-ban.

Mi nem mondhatjuk, hogy az ember az ördögé, hogy csontig-velőig romlott; az apostollal ugyan panaszkodunk a „földi ember" fölött s megsiratjuk a test és lélek közti meghasonlást, de nem tévedünk el vele a reménytelenség éjjébe. A katholikus morálisra sohasem estek annak a sötét predesztinációnak árnyai, melyek a reformátorok gondolatait kegyetlenségbe hajszolták bele. A Jézus anyját tisztelő kereszténységet sohasem kerülgette a reprobációnak félelme s a reformátoroknak s janzenistáknak szigorára azzal felelt, hogy rámutatott a „Szent Szívre".

Mi látjuk a rosszat s szenvedünk alatta, de azért nem bizalmatlankodunk a gondviselésben. Az Isten szelleme nem elkényeztetett gyermekeket van hivatva nevelni, hanem a küzdelemben naggyá lett hősöket s az apostol szerint: „virtus in infirmitate perficitur", szenvedésből tökéletesbül az erény. Mi imádkozunk, mert a fizikai rendnek alkotója a morális rendnek is nyitott tág mezőt s a fizikai bajt és szenvedést morális erőkkel akarja legyőzetni. Azért a mi imánk fizika és kémia dacára bizal-

mat lehel az Ur iránt s küzdelmeinkben olyan az, mint iránytű a viharban, s mélységek fölött el a változatlan sarkcsillagra mutat.

Mi az életet sokoldalúan fogjuk fel; egyéninek tartjuk; de karrikaturákat nem csinálunk belőle; sem Nietzsche, sem Tolstoj túlhajtásai nem imponálnak nekünk.

Mi a kultúrának hívei vagyunk, mert az ész haladása természetszerűen megteremti a kultúrát; de nem lelkesülünk a modern eszményekért, milyenek a gazdaság, a hatalom, melyektől a hatalom birtokos-osztályai gőgben és önzésben s a munkásosztályok kínban és nyomorúságban sorvadoznak s elvész az elfogulatlan, derült, jókedvű élet.

A mi moralitásunkat nem alkotja semmi, ami külső s nem a mienk, szóval, ami nem akarat. Értelmes élet s öntudatos élet, az a két vonal, mely teljesen födi egymást; már pedig a morális élet ugyancsak értelmes, tehát egyszersmind öntudatos élet: tehát öntudatos jóakarat. Van sok szent jelünk, van sok gyakorlatunk, sok szimbolumunk; de miért mondják ezeket mechanikusoknak? Azért-e, mert Isten kegyelmét vesszük fel moralitásunknak alkotó eleméül s azt a szentségekből is merítjük? Hisz mi lelki, elevenítő benyomásokat merítünk hegyen-völgyön s azokat beszőjjük életünkbe: hát mért ne higyjük, hogy az Isten, aki mindent átjár és áthat, befoly a lélekbe is? De mindez a befolyásos életet, öntudatos jóakaratot sürget.

(*A diadalmas világnézet.*)

Az én hitem.

.... Az én hitem vonzó, lelkes lendület, tehát hatalom. Ami rideg, az nem vonz. Jézus pedig mondja, hogy az Atya lelke vonz, még pedig hatalmasan, tehát nem erőszakosan, hanem bizalommal, szeretettel, érzéssel. Az erőszak gyenge vonzóerő, a szeretet, az öröm, a kedv a legnagyobb. S hogy vonzóbb legyen hitünk, azért van Jézusunk, a szent Szűz édes fia; azért van anyánk a szüzesség szépségében s az anyaság édességében.

... Hitem bensőséges, meleg lelkület. Sokféle hit jár köztünk, hideg, sötét, bizalmatlan, száraz, ízetlen hit és hitetlenség. Némelyek nem gondolkoznak s hisznek; mások gondolkoznak s nem hisznek; mások ismét gondolkoznak, hisznek s nem élnek. Ezek mind holtak vagy eleven holtak. Szivet bele az élettelenségbe, akkor lesz hit. A hit odaadás a vezető Isten iránt; bízom szavában s vezérlő kezében; teljesen átadom magam, ahogy illik mindenek központja, célja, reménye iránt.

... Hitem erős, kitartó lelkület. Az apostol szava adja meg pszichológiáját: „credidi et certus sum", hiszek s nem ingok. Vannak nekem is nehéz perceim, sötétségem az észben s szenvedésem a szívben, de a sötétség s e szenvedés ellen odaállítom akaratomat. Akarok, Uram, megnyugodni benned. Ezzel az erős, megnyugtató akarattal szabadítom föl magamat a kételyektől, ingadozásoktól, bizonytalanságoktól. Kedves a gyermek hite, melynek nincs kétélye, de szebb az apostol hite, ki a kételyektől fölszabadította hitét: „Tudom, kinek hittem s megnyugodtam." Az ilyen hitnek van husvétja... pünkösdje... békéje. Legyőzi a világot.

(*Elmélkedések.*)

II.

A HARMONIKUS EMBER.

Az Én.

Minden egyéb eltörpül e páratlan értékkel szemben. Az egész világ nagy kerület, e kerületnek középpontja vagyok én. Az én szemeimben lesz ez a világ szines; füleimben lesz dalos, énekes, zajos; idegszálaimban fejti ki összes harmoniáit szépséggé s élvezetté. Ezt mind én teszem, — én! Kérdezhetitek talán: a koldus is, a rabszolga is központ? az is fölényes méltóság? Ez a kérdés ugyan nem zavar. A rabszolga csupán nyomorult történeti kategória, a koldus nyomorult gazdasági fejlődésnek foltja, de egyaránt magukban rejtegetik az öntudat mélységeit.

Ez az „én" áll a végtelenség tornácaiban s fölfogja Sirius s a távoli csillagok sugarait. Ez az öntudat él s áll a földön, mely annak az admirálhajónak, a napnak egyik imbolygó bolygója, gályája s vele tör előre a mérhetetlenségbe, de a végtelenségnek tornácából ki nem lép. Ez az „én", aki 30—40—50—60 évvel ezelőtt nem létezett, mégis megfuthatja az örökkévalóságnak visszafelé

törő útjait s ahol a praehistória megszakad s a felfedező tapogatódzás megkezdődik, ahol a tudásnak vége van, és a mithosz szederindái közt kell haladnunk, és ahol ennek fáklyája is kialszik, felüti a geológia megkövült lapjait és halad mérhetetlen századokon, ezredeken vissza az örökkévalóságba. Ha szárnyaim kifeszítem, örökkévalóságot fogok be; ha szemeim megnyitom, végtelen perspektívák nyílnak meg előttem. Emberek, felséges, csodálatos teremtések, tudománynak tűzhelyei, művészetnek inspirált alkotói, ti emberek, ti fölényes, csodálatos teremtmények, bennetek nyílik a szellemi, a lelki világ.

(*Konferenciabeszéd 1907.*)

Ki vagyok én?

„Homo Dei", Isten embere, Istenből indultam ki s feléje küzködöm. Szeretnék az övé lenni. Ésszel és szívvel leszünk az övéi. Felfogással, hittel, s az odatartozásnak legmagasabb fokán azzal, hogy ő a mienk s hogy bírjuk s éljük. Ez a kultúra, vagyis életünkbe átvitt igazság s annak harmonikus kialakítása. Az ilyen lélek látja Urát, célját, látja azt a más világot... S nemcsak lát, de él abban, amit lát; ez a teljes ember... Tűz, tűz, lélek... ez az Isten emberének jellege.

Krisztusé vagyok, „homo Christi". Ugyis, hogy megvett, megváltott, úgyis, hogy tanítvány vagyok, hozzá járok iskolába, de kivált, hogy barátja vagyok: „Nem mondalak már szolgámnak, hanem barátaimnak nevezlek" — mondja ő. Nincs más eszményem. Eltalált s belenyult

szívembe; evangéliuma az én öntudatos filozófiám. O, hogy szeretem az Urat... hogy szeretem szeretetének kitörésében ép úgy, mint érzelmeinek mélyeiben... Evangélium, kereszt, eucharistia képezik a krisztusi szeretet hármas motívumát; általuk lesz gyakorlati, áldozatos és bensőséges az én szeretetem.

A egyházé vagyok, „homo Ecclesiae". Elnézem e fölséges háznak, az egyháznak alapjait, oszlopait, boltíveit, kertjeit; büszke vagyok e dómra, melyet Krisztus gondolt s verejtékező munkában felépített. Itt járok én ki-be. Továbbá itt polgártárs s testvér vagyok az érzés s az élet közösségében, hol a szentség örökség s a hősiesség jó szokás. Szentek, hősök, mily édes testvéreknek lenni! Ilyesmit akarok én is; szép lélek kívánok lenni, mely az egyház dicsősége, mely önmagában feltüntesse, hogy mily nagy, nemes, előkelő házból való. „Christianus Catholicus" nemesi előnevem.

(*Elmélkedések.*)

Evezz a mélyre!

Válogathatunk vezető szellemekben.

Van géniusz, aki mondja: a lényeg, a valóság ismeretlen s az ismeret csak valamiféle reakció, értelmi tartalom nélkül. De ne törődjünk vele, hanem használjuk fel, legyünk reálisak.

Itt a deszka; ne kérdezd, hogy mi az; én nem tudom; hanem faragj magadnak széket és ülj le, ágyat és feküdj le, hajót és evezz. Itt a föld, az anyag, a homok, a mész, csupa ismeretlen valami; ne kérdezd, hogy mi az

voltaképen, hanem vess vályogot, égess téglát, építs házat, tűzhelyet, ülj le, melegedjél, örülj, nyugodjál meg s tovább ne kérdezz. Itt a len, kender, törd meg, fond meg, sződdd meg, öltözködjél, melegedjél, élj! A nagy végtelen teljesen ismeretlen. Ne bántson, hogy kevéssel kell beérned; ha mégis fáj a szived, ülj le a fiszharmoniumhoz s andalogj s rokonszenvezz a végtelennel, de ne törd magad utána. Ez Herbert Spencer bölcsesége.

Van egy másik géniusz, aki azt mondja: tánc kell az élethez; nem nagy ember, kinek nincsen fürge lába, aki az életet nem tudja végigtáncolni. Az ő nyelve merő zene s a tudomány neki „schwarze Musik", melyet megvet, melytől unatkozik. Nyelvének zengzetes erejével Goethét is valamikép háttérbe szorította; filozófiája kacagás. Ez az új Demokrit — Friedrich Nietzsche.

Van még más géniusz is. Sötét ember, aki kancsukát tart jobbjában és töviskoszorút baljában; akinek szomorú evangéliuma, hogy szenvedni kell. Szenvedj és sírjad végig a világot és légy meggyőződve, hogy mindez rossz, vagy legalább átlag rossz és ne reméld, hogy jobbá teheted. Ez: Leó Tolstoj.

Én sem a leintőhöz, sem a nagy táncoshoz, sem a sötét szenvedő emberhez nem vezetem önöket. Nekem más dalaim, más perspektíváim vannak. Én az evangéliumban olvasom: „Duc in altum" — evezz a mélyre. Ne a genezáreti-tó viharos mélységeire, nem is az Atlanti-oceán örvényes mélységeire; evezz ki azokra a különb mélységekre, melyek az ember szivében nyílnak. Az emberi öntudat az az „altitudo", az az örvényes mélység, melynek a párkányán szinte reszkető áhítatba fonnyadunk

el, mert ott szemébe nézünk halhatatlan lelkünknek s megpillanthatjuk a végtelenséget s örökkévalóságot. Szent igaz; mert ti mindnyájan, tiszteletreméltó emberek, amennyiben szervezet vagytok, annyiban a $2 \times = 4$ gyel dolgozó mechanizmusnak vassodrony hálózatában vagytok befonva; amennyiben a biológia, fiziológia és a pszichológia a ti éltetek mértéke, annyiban a szükségességnek képleteit robotoljátok, de ezenkívül van fölényes öntudatotok, van a nagy világgal szembenálló, páratlanul kimagasló, középpontot alkotó öntudatotok, mikor azt mondjátok: Én.

(Konferenciabeszéd 1907.)

A lélek.

Valósága, természete szerint átszellemül lét, a „másvilág". Funkcióit látásnak, tudásnak, akaratnak nevezik, de e funkciók nem egyebek, mint funkciók; akármilyen gondolatláncról legyen szó, én, a lelkem tartja s kovácsolja azokat; akármilyen erőnyilvánulások legyenek, a lelkem hordozza azokat. Nem gondolat a lélek, hanem ő gondolja a gondolatot; nem szemlélet a lélek, hanem ő szemlél. A gondolatok váltakoznak, sorakoznak, aki pedig gondolja a gondolatokat, az én vagyok. Lélek, ó győzhetetlen lélek, hányan tagadtak! Bele akartak olvasztani a végtelenbe, bele akartak meríteni a gondolatfolyamba (Spinoza) ; azonosítani akartak magával a gondolattal s a gondolatok, érzések metszőpontjának mondtak (Mach), de az mind kevés. Örülök a titokzatos, mély valóságnak; a végtelenség és örökkévalóság e földi

kiadásának; örülök; hálát adok neked Istenem, hogy ilyennek teremtettél, különbnek az egész világnál . . . halhatatlannak. Öntudatosan, fölényesen, diadalmasan nézek a világra, melyben élek s mely fölé egyre kiemelkedni kényszerülök; más a fajsúlyom! Más ösztönök, más vonzalmak ébrednek bennem, a halhatatlanságnak, az örök életnek vágyai. Fölkeltem magamban többször az örömöt halhatatlanságomon s hálát adok érte Istennek.

(*Elmélkedések.*)

A lélek értéke.

Mi az a lélek? Azt látni nem lehet; semmiféle filozófia nem segít e részben rajtam, hiába búvom a könyveket. Nincs fogalmam róla. Azt azonban tudom, hogy oly valóság, amely fölényesen emelkedik ki a világ, a fizika és mechanika és szükségesség fölé. Ezt tudom, még pedig úgy tudom, ahogy magamat tudom, magamat érzem. Ezt a fölényes, az örökkévalóságot, a végtelenséget felfogó s koncentráló valóságot sejti s hámozgatja ki magában az emberiség, s kultúrája abban a mértékben fejlődik, amelyben ezt az értéket kiemelni s érvényesíteni tudja. Kína és India népei, ezek a hangyaboly népek, hol csak tömegek vannak, de individuumok még nem értékeltetnek, s kulturális munkában évezredes zsákutcákba kerültek s megmerevültek; de az a kultúra, mely tovább szőtte a haladás szálait és magából szőtte azokat, mint pók, mint selyemhernyó, lassankint rábukkant a kultúra legfőbb értékére, az individuumra, a szellemi, fölényes léleknek, az énnek értékére.

Ez a görög kultúra sikerének titka és kiváltsága, s Schiller rendkívül dicséri s minden más fölé emeli, midőn az egész világot ezzel szemben barbárnak jelenti ki, mondván: „Wer wird mit dem einzelnen Athenienser um den Preis der Menscheit kämpfen?“ s azt érteti, hogy a göröggel individualitás tekintetében senki sem versenyezhet.

De a görög kultúra nem fejtette ki, nem mélyítette ki eléggé az individuumnak értékét. S a fejlődés útjaira odaállt, mint páratlan történeti tény, az a csodálatos, bámulatos, imádandó Ember, aki az emberi lélek végtelen értékén mint föltételen építette fel az evangéliumot; aki a lélekről s annak végtelen értékéről elénekelte az „énekek énekét“, mikor azt mondotta: „Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, de lelkének kárát vallja?“

Mikor a Máté-evangélium e passzusát a szószékről olvasom az egyszerű falusi népnek; mikor ott fellépek azzal a vakmerő igénnyel, hogy te: darócba, subába, ködmönbe öltözött ember, te több vagy, mint az egész világ, több, mint az imperium: hideg borzalom fut végig rajtam, a tiszteletnek, hódolatnak mély áhitata száll meg s betéve a könyvet, rebegem: felséges evangélium!

(*Konferenciabeszéd 1907.*)

Az emberi élet értéke.

Mi az emberélet értéke?

Az egyén központ, amely körül minden forog. Az ember superindividuális egyén, amely önmaga által nyilvá-

nul, élete által nyilvánul. S mi az élet értéke? Hogyan mérik az életet?

Az aranyat élettel mérik. Hát az életet mivel mérik? Az életet... Istennel mérik.

Az életem annyit ér, amennyi isteni van benne! Amennyi isteni jóság, szépség, igazság, erény, törvény, harmonia van benne, mert ezek mind isteni értékek.

(*Konferenciabeszéd 1915.*)

A kultúra.

Az egész kultúra a kard s a harc jegyében áll. Töri a természet vésőivel, kalapácsaival, fúróival, ekevasaival, s ezáltal kivési s kitöri az anyagon a gondolatot. Mi a kultúra más, mint hódító hadjárata az emberi gondolatnak, mely nemcsak kontemplál, nemcsak lát, hanem megfogja s lenyügözi a természetet. A kultúra házat épít, Pantheont és Akropolist, de hogy ezt tehesse, szétöri a sziklát s kifejti a kőből a gondolatot; a kultúra lefűrészeli az erdőt s hajót s bölcsőt gyalul deszkáiból; kitöri az érckövet s zúzza s olvasztja; töri a kendert, fonja, szövi, fehéríti; mindent tör, bont; a természet alaktalanságát töri le, hogy átvigye rá a gondolat alakjait, a szépséget!

(*A diadalmas világnézet.*)

A lélek kultúrája.

Amit mondunk a fáról, kőről, ércről, rostról, azt kell mondanunk az ösztönös, vad, bozontos emberi természetről; a természet mindenütt természet; anyag, mely alakot vár az öntudatra, az alakítás hatalmi öntudatára ébredt embertől. A lélek is borzas, sötét; fényt és szépséget szomjaz, adjatok rá ruhát, mert meztelen; a lelket csak a szépség, a harmonia ruháztatja. A lélek alaktalan és dúlt; szenvedélyek járnak benne; árnyékot, sőt éjt vet rá a lét titokzatosságának örvénye; két sark közé van ékelve, a szellem s az állat közé; a világ mosolyog reá s fölébreszti a föld gyermekének vonzalmait s a csillagok tükröződnek rajta s rezgő sugaruk egy más világnak követeléseit vetíti beléje.

Tehát mi is törünk, taposunk, szakítunk, harcolunk, írtunk! A dudva, paréj, a penész nem talál kegyelmet minálunk. Mi küzdelmes nemzedék vagyunk. Sokaknak ez nem tetszik, kik a hindu megnyugvásnak vagy az állattal való kibékülésnek apostolai. Sokan ránk fogják, hogy félreértettük a szép természetet s az élvezet világát küzdőtérré változtattuk. Sokan azzal vádolnak, hogy szétháshasítottuk az embert s megkeseritettük életét; a szép földről azt mondtuk, hogy „vallis lacrimarum" s az örömök nemtőjének derekára szőrövet kötöttünk.

Beszéljenek, amit akarnak... A mi uralmunk a gondolatnak, a harmonikus eszmének térfoglalása az alacsony természet fölött; a mi diadalunk a sötétnek s hitványnak átszellemülése fényben, szépségben, dicsőségben.

(*A diadalmas világnézet.*)

A szép egyéniség.

A mi ideálunk az egyéniségről a régi; az nem lehet más, mint az egységes és harmonikus ember, erő és élet s meleg valóság.

Első elem a szép egyéniségben a világnézet. Az az ő égboltja, ahol nap ragyog s csillagok tündökölnek s beleszövődnek az egyéniségbe. Az „örök, hűséges gondolatok" áthatolnak a belső világ sötétségén, az érzékiség lágyságán s megdolgozzák, megmunkálják azt, ami alaktalan; kifeszítik, finomítják azt, ami durva; átderítik, ami erőszakos és sötét s harmoniát teremtenek a széjjelhúzó erők és tehetségek közé.

Igy lesz az egyéniség eggyé és egységessé; ész és szív, test és lélek, Isten és világ, tudomány és hit, ösztön és erény, fizika és morális, „sub specie vitae pulchrae" találkoznak benne.

A második alkotó eleme a szép egyéniségnek a harmonia lélek és test, erkölcs és ösztön, fizika és morális közt. Eszerint az emberi éltet nem korlátozhatjuk a szellemire, hanem a szép individualitásnak föl kell ölelnie a szellemit s az érzékit, a lelkit s a testit; így lesz az ember egész, tökéletes ember. Az, hogy valaki „szép lélek", az nagy dícséret, de hogyha ez a szép lélek egy szétrongyolt, összetört vagy fekélyes testben nyög, az nem az emberi élet s nem a szép individualitás eszménye, s ha az emberiség így alakulna, bizonyára tönkre menne. Viszont az is igaz, hogy a „szép test", az „isteni test" magábanvéve barbár gondolat; a „corpora plus quam humana" dícséret volt ugyan a klasszikus írók ajkán, de a barbár gallok dicsérete; ezzel mi be nem érjük; nekünk „animae plus qam humanae" is kellenének azokba a testekbe. Nekünk isteni test s isteni lélek, nekünk isteni ember kellene.

(*A diadalmas világnézet.*)

A vallásos lélek.

Az erkölcsi világrend nem abban áll, hogy a rossz ne legyen nagyhatalom a világon, — nem abból áll, hogy ne szenvedjünk s ne törjön össze a háború kalapácsa, hanem abban, hogy a lelket fölényességre segítse s hogy a lélek a világot a maga erkölcsi erőivel s értékeivel legyőzze. Abban áll az erkölcsi rend, hogy a jót rendületlenül s következetesen gyakoroljuk s hogy a szintézist bensőség és külső tevékenység közt, egyéni függetlenség és áldozatos odaadás közt sikeresen megteremtsük. S ezt a szintézist, ezt a harmoniát azok teremtik meg leginkább, kik saját állapotukat itt a földön befejezettnek nem nézik, kik a rosszat elviselik s a jobbat várják, kik Istent önmaguknál végtelenül nagyobbnak tartják s azért sem a jót nem tartják szabadalmuknak, sem nem botránkoznak Isten látogatásain. Ezek azután a szenvedések s megpróbáltatások közt sem járnak falában, hanem szárnyakon s azok közé tartoznak, kik legyőzték a világot.

Véleményem szerint ez a legműveltebb s legmélyebb lelkek vallásossága. Minél műveltebb ugyanis valaki, annál világosabban látja a világ s az élet korlátolt s relatív mivoltát s hogy az emberi ész csak olyan, mint a gyertyavilág, mellyel kezünkben egy beláthatatlan nagy város utcáit s házait járjuk s világítunk magunknak, de e világítást árnyék és homály s egyoldalú fénnyel s sötétséggel játszó meglátások könyékezik. Több e világításnál a homály, mint a fény! Ép azért nem fogadja el relatív s szubjektív benyomásait s érzéseit a valóság mértékének s ha borul is rá időnkint homály és sötétség,

sőt érthetetlenség is, azért nem kételkedik a valóságban, sem a valóság nagy elveiben, például a célokban s azok valósulásában, tehát a jóságban sem s tudja azt is, hogy az ő sötétségei fölött az örök értelmiség napja ragyog. Azonban a legkiválóbb jellege az ilyen lelkületnek az, hogy az erkölcsi rendet nem azonosítja sem a világ folyásával, sem az ember esélyeivel, melyek őt a fizikai vagy jogi rendben érhetik, hanem világfölényes magasságba emelkedik eszményeivel s az erkölcsi rendet az erkölcs szférájába állítja bele.

(*A háború lelke.*)

A lélek művészete.

Az Isten Fia önmagán harminchárom éves életén kimutatta, hogy az élet nem cél, hanem az élet csak orgánum, melyből nagy hit, nagy világfölényesség, nagy szeretet s világgyőzés sugározzék a valóságba. A világ csak brutális lét, de a lelken e brutális ütközésnek világossággá, szinekké s fényekké kigyúlnia s a brutális kavarodásnak hanggá, énekké, himnusszá válnia; a lélek tehát a valóság isteni szenzóriuma s művészete, benne s rajta változik el felsőbb szépséggé s örömmé a lét!

Ő tehát nem szenvedő, nem passzív és sötét, hanem aktív s a valóságot szellemiséggé elváltoztató lelkeket akart. Nem akart konstatáló s kópiázó lelkeket, hanem művészeket. Aki a sötétségre sötétséggel, a keserűségre keserűséggel felel, az fotografus, az papirmasszéval dolgozó mesterember; ő nem ilyeneket akart, hanem a lelket, mint új valóságot teremtette meg, melynek a lét

— akár rózsás, akár tövises legyen az — csak inger s az inger nyomában a lélek úgy alkot s úgy rezonál, hogy új fények s új énekek törnek ki belőle. Ez volna az a szellemi világ!

Az erkölcsi világrend tehát nincs benn az anyagban, nincs a létért való küzdelemben, hanem az a lélek hozománya. Isten a lélekhez fűzi azt s akarja, hogy a nagy világ legnagyobb szenzációs újdonsága a lélek legyen s a lélek révén vonuljon be a világba az, amit erkölcsi rendnek hívnak; akarja, hogy a kaosz megérezze s megremegjen a rajta hajózó lélek erős evezőcsapásaitól, mely irányát is nem a piszkos hullámok loccsanásától, hanem a nagy, fölényes öntudat céljától veszi. Az a hajós az örökkévalóság álló csillagait nézi s varázsuk s tüzük az ő lelkében olvad hősies temperamentummá.

Higgyük — ismétlem —, hogy a világ célja a szellem s nem az anyag s hogy következőleg az erkölcsi rendnek tartalmát s értelmét nem az anyagtól, hanem a szellemtől kell eredeztetnünk. Erre a magasabb életértékre és értéktartalomra van a világrend beállítva s a világrend ezt a célját s ezt az értéktöbbletét az isteni Gondviselés fájdalom és szenvedése által is munkálja.

(*Magasságok felé.*)

Az egész ember.

Csak az imádkozó ember egész ember. Etikus aktusai, melyeket az Ősok öröktől fogva előrelát, befolynak a mechanikus történésre, vagy az által, hogy felfüggesztik a törvényt, — ezt csodának mondjuk, vagy azáltal, hogy

kezdettől fogva oly menetet nyer a fizikus történés, hogy az imának tárgyát létesítse.

(*Isten és a világ*)

Az imádkozó ember.

Az imádkozó ember a legtalálóbb kinyomata a küzdő, vágyó, botló és reménylő emberi természetnek. Ha ki akarod fejezni azt, ami az ember rendeltetése, iránya, szelleme, küzdelme, törekvése, harca és békéje, útja és célja, keserve és boldogulása: vésd ki márványba a végtelen Istent imádó, bűneiért őt engesztelő, bajában hozzá rimánkodó embert s írd alá: animal theologicum.

A történet legcsodásabb helyei, a Nilus partjai, a Vörös-tenger vigasztalan vidéke, az esti alkonyatban égő Sinai, Faun romjai, a puszta és Sziria, Mezopotámia alföldje, mind az emberi szív vágyainak és küzdelmeinek ezeréves szinterei, az imát hirdetik. A beduin ügetve a puszta homokjában, merengve nézi a Vörös-tenger partvidékét, hol Mózes, az Isten népének vezére, halálos félelemben imádkozik, mialatt megnyílik a tenger s két milliónyi nép halad át rajta. Fönt pedig a pusztaság szélén, a kopár hegyláncolatból kiemelkedik a Hór hegye, hol a haldokló végimáját rebegi kékülő keskeny ajkkal s imájában hullámzó szakála reszket bele. A testvérnépek mind imádkoznak. Szidon és Tyrusz elviszi a régi Isten emlékét Karthagó és Szevillába s a Tigris és Eufratesz meg vannak szentelve a patriárka imájától. S mialatt a szenvedély elhomályosítja az Isten képét: nem fojtja el a szívben az ő imádását és szeretetét s ha az arabs

Mádián pusztáiból nem megy Jeruzsálembe, elmegy Mekkába, a kába szent kövéhez ; s ha a perzsa nyakasság nem hódol az idegen földön emelkedő templom igaz Istenének s a tűzben keresi az élet s az erő szellemét : mégis imádkozik s Elymaisban épít magának templomot, mely a görög Antiochus kincsvágyát éleszti, de ugyanakkor hősi védőket állít ugyanaz a vallásos szellem a templom falaira, kik a görög-szír erőt visszavetik s Antiochust búbánatba s azon át halálba kergetik. Az indus mélyen vallásos szelleme pagódákat épít s koldusnak tartja azt az életet, mely pompában, kényelemmel öltözik s megírigyli a mosdatlan és kolduló boncok tengődését, kik Buddha fogának szentelt környezetében böjtölnek s vezekelnek. S ha művelt Európa dómokat épít s kőből faragott erdőkben jár áhítatos lélekkel, ha aranyos hátterű, egyszerű alakítású képek előtt önti ki szívét, s a harangzúgás harmoniájában s az orgonabúgás szimfóniájában keresi imádkozó lelkének vigaszát; s ha a romlott Európa elvesztvén a lelki nagyság érzékét s léhán ignorálni akarván atyái szokásait, ugyanakkor a babonában, a buddhizmusban tér a régi természet új útvesztőire: vajjon nem érezzük-e, hogy a léleknek különös érzéke és képessége van az Isten megközelítésére?

(*Elbeszélések és utirajzok*)

A legszebb remekmű.

A szép erkölcs a legszebb remekmű. Van különféle szép remek kőben, színben; ez a szépség pedig mind a lélekből áradt. Az magában véve mindezeknél szebb.

Szép lélek, tiszta erkölcs, harmonikus élet, ez az igazi remekmű. Azért az Ur Isten a szobrokat, a képeket lenn hagyja, de az ég múzeumába a szép lelkeket viszi át. Mert a márvány-remekből meszet égethetnek, képből rongy lehet, de a lélek, mely az Ur Isten képére alakult, maradandó, örök emlék lesz; ezt a remekművet az Ur Isten élvezi. Ellenben az erkölcstelen ember romlás és rothadás; nem alak, hanem alaktalanság; nem ritmus, nem arány. Ott a test túlteng a lelken, a gondolatot elöli a szenvedély, az egyik szenvedély a másikat; az erkölcsetelen ember kaotikus, rendezetlen világ, hol erők küzdenek s kialakulni még nem bírnak... Legyetek krisztusiak, legyetek Isten fiai, legyetek különb emberek... ezt sürgetik sugallataink.

(*Elmélkedések.*)

A hadak útján.

A hadak útján hősies alakok járnak. Az Ur Jézus szavainak a „spiritus et vita"-nak eleven kiadásai. Szótlan győzelmi ének hangzik ajkaikon, amilyen a szférák éneke! Vannak különböző énekei az Istennek: minden virág, cserje, csillám, hullám egy-egy dala; de a szentek az ő győzelmi énekei! Ha reájuk gondolok, úgy érzem magam, mintha magas, csendes hegycsúcsokon járnék. Jöjjetek a hegyekre!...

(*Elmélkedések.*)

A szentek arisztokráciája.

Nézzetek végig a szentek s a szerencsésen kialakított lelkek sorain, mit láttok? Látjátok a szellem arisztokráciáját, — látjátok a „Wille zur Macht" megtestesüléseit. Mint ahogy a sudár-pálma, mely leveleit a nap tüzébe mártja, mint ahogy az erőteljes tölgy, mely vastag törzsén élettől duzzadó lombkoszorút hordoz, kifejlett, erőteljes alakjai a természetnek, s az öntudatnak „Wille zur Macht" megvalósulásai: úgy ezek az izzó, pálmaágas lelkek s azok az őserős, tölgykoszorús hősök a történés ritmusaira hallgatnak, az „ariston", a „legjobb" az ő jeligéjük. Mélységes meggyőződés s tiszta önzetlenség alakította ki ezeket a típusokat; a meggyőződés isteni hivatásukról s isteni erejükről. Előkelő, finom, lelki lelkek, kik az emberfölöttit kifejezték testükben is, s kik a szellem szépségének fegyelmét átvitték hajlamaikra s szenvedélyeikre is, lelki emberek, kik az alak arányait külformájukon is megőrzik. Minden ilyen alak kiemelkedett a világból, mint a gránit-csúcsok, s az emelő erő a mulandóságnak, a szerencsének, a jólétnek kicsinylése volt. Mindegyik az önmegtagadásnak óriási erőkészletét halmozta föl önmagában; győzelmekről, fáradhatatlanságról, odaadásról beszélt.

(*A diadalmas világnézet.*)

Szent István király.

Lássuk mindenekelőtt Szent Istvánban a fölséges embert, a hívőt, ki Istenbe akasztja bele horgonyát s aki a világ, a harcok s veszteségek éjszakájába felülről kér fényt s a nagy hit s eszményiség világosságát állítja bele a történelem sötétségeibe... Hej bizony, 900 év előtt is sötét volt; az a sötétség ült akkor is az emberiségen,

mely ma ül rajta; ül véges, relatív létén, melyet harc és erőszak késztet folyton esélyek örvényeibe s mellyel a kultúra tehetetlen! Hej bizony, 900 év előtt is sötét perspektívában állt Szent István jós lelke s érezte, hogy nem ember csinálja a világtörténelmet, hogy az csak olyan királyoknak, politikusoknak való napszám s gondolataikra ráillik a próféta szava : „Timidae providentiae eius", előrelátásaik is bizonytalan kombinációk. Hej bizony, 900 év előtt is úgy volt, hogy nemcsak egyesek, de népek is meghaltak s házhelyek és házak temetőkké váltak. S mit tett akkor István király? Meghajtotta koronás fejét, levetette válláról királyi palástját, zsákot öltött s penitenciát tartott s úgy imádta az Urat, azt a Nagyot, azt a Fölségest, ki fölöttünk van, de kinek terveit nem értjük.

Ki végtelen, de azért bízunk benne s hajtogatjuk a zsoltárossal: Uram, én akkor is bízom benned, ha összetörsz s megölsz engem!

(*Szent István alakja 1914-ben*.)

Szent Imre herceg.

Szent Imre azt hirdeti: népem, ha élni akarsz, tiszta ifjúságod legyen. Ha folyik ereidben magyar vér, akkor az tiszta, szűzi vér legyen; nézd az első magyar ifjút! S az Isten azt a gondolatot a majdan törekvő nép szívébe akarta vésni azzal is, hogy Szent Imre még a házasságában is megóvta szüzességét. De hisz akkor magva szakad István családjának s nem lesz, ki a trónon Istvánt kövesse?... Félre, emberi gondolatok! Szent Imre hivatása más; ő eszményt hirdet; példája kihat századokra

s nemzetének nagyobb szolgálatot tesz, ha az erény uralmát benne biztosítja, mintha az országot a maga arasznyi uralmával boldogítja.

(*Elmélkedések.*)

Szent László.

A magyar eszmény Lászlóban lett kereszténnyé és szentté. Szent László nem tanít; ő nem apostol; de ő küzd, harcol s győz a kereszténységért. A nép hajlamait, harci hagyományait, bátorságát, vitézségét lépteti be az eddig inkább csak tűrő, szenvedő, csöndes megadású kereszténységbe s ezzel vezeti be az egyházat a magyar népéletbe. A népnek ugyanis a hős, a dalia, a vitéz harcos tetszik. Az ősi dicsőség pogány egén ott ragyogtak a hősök; a magyar kar, a bátor szív, melytől egy világ reszketett, nem szűnt meg lelkesíteni a népet s eddig ez mind hiányzott a kereszténységben; az emberek meg voltak ugyan keresztelve, de a nép lelke még nem; mert a nemzet akkor válik kereszténnyé, mikor eszményeit keresztelik meg. A régi vitézséget Szent László tüntette föl önmagán; e jellemvonása által szívén ragadta meg a nemzetet; öröme s eszmény László lett; dicshimnuszt zeng a legenda róla; alakjába beleszövődik a keresztény lelkesülés minden nagy gondolata s meleg érzelme.

(*Elmélkedések.*)

Szent Erzsébet.

Mit csodáljunk benne, azt, hogy gyermek maradt végig s huszonnégy évvel már a paradicsomot s a Golgotát

bejárta? Azt-e, hogy Szent Ferenc köpenyét II. Frigyes koronájánál többre becsülte? Mit csodáljunk benne? Azt a Te Deumot az éjjeli, téli csöndben, vagy azt az éneket, melyet halálakor a legenda szerint Marburg vidékének éneklőmadarai zengtek a halottasház szerháján? Harmonia, Gloria, Te Deum az egész élet. Ime az Istennel egyesült, gazdag, fogékony léleknek élete; a tudomány szétszedi elemeit, a bölcsészet kommentálja; de azt megalkotni egyik sem képes: az Isten kertjében szokott az nőni, ott feslik, ott virul és illatozik. A magyar egyháznak alig van más emléke Szent Erzsébettől, mint egy darab száraz fa a nyoszolyából az esztergomi székesegyház kincstárában; bár virágoznék ki a hétszázéves emlékeknek száraz fája Szent Erzsébet erényeinek követésében, bár éledne föl köztünk szellem, a gyakorlati hit, mely égbe néz, midőn a földön jár, mely nemcsak lát, de tesz is. (*Elmélkedések.*)

Szent Margit.

Ez Magyarország Margaritája, vagyis gyöngye. Kifejlődik, virágzik s elhervad; de fiatal élete mégsem vész el, sőt a fiatalság emlékében örökös; örök tavaszban áll; arca bájaiból az örök szépség vonását hatszáz év el nem törülte. Szelleme erő, szinte erőszak, de csak a szeretet erőszaka; iránya meredek, az örökkévalóság sarkcsillaga felé tart; élete szigorú önmegtagadás és penitencia a lélek tisztulásának vágyában. Életet nem becsült; hírt nem keresett; tenni, alkotni kívánt; rejtőzött s élete mégis tett, kihatás, áldás, dicsőség egyben. (*Elmélkedések.*

A mennyei Asszony.

Ez a mennyei asszony szépségbe öltözött; a napsugár az ő kendője; ami fény, szín, vonal, rajz kerül ki a napsugárból virágra, madártollakra, lepkeszárnyakra, alkonyizzásra, víztükrözésre, opálra, gyémántra, ebből van szőve kendője; benne pedig, szívében rejlik a tüzes, isteni élet melege. Minden napsugaras s királyi rajta: szépsége, termete, koszorúja, hatalma; úgy válik ki a létből, mint a csillagkoszorú az éjből. Ő anyja egyszersmind a királyi nemzedéknek s szellemüknek, a szép szeretetnek.

(*Elmélkedések.*)

A szentek közössége.

Haladni? Hová? A gondolat világa is, amily magas, oly elégtelen; szűk a természet kerete; kevés nekünk a fizikai erők leigázása, szerény a haladás, mely a halállal végződik, mert lelkünkben a végtelennek s az örökkévalónak érzéke s a halhatatlan életnek gondolata él. Lelkünk nem test és vér, nemcsak tudás és gondolat, hanem isteni lét és szeretet... Az igazán szép lelkek nem testből, sem tudásból, hanem Istenből születtek... s az Isten gyermekeinek községét alkotják. E község irányzata a végtelen feszülése az Istenszeretetnek ereje, atmoszférája az örök élet vágya, nyelve az igazi anyanyelv, az örök boldogság nyelve; kincsei halhatatlan érdemei; házai templomok, kerevetei zsámolyok, sírjai oltárok, testtartása a térdenállás, a pihegő mell, a ragyogó szem, a tiszta homlok, a félig nyílt ajak, az áhítat

melegében kipirult arc; élete az erény, tendenciája a felfelszabadulás halál és enyészet alól; ideálja a tökély, köteléke az Isten s a felebaráti szeretet. Tágas, mint az Isten országa, országok, népek, nyelvek eltűnnek benne; időkön, századokon át hömpölyög életfolyamata; mély, az eszmék s a gondolatok, a szív s az élet bensőségétől s érvényesül az ember összes viszonyaiban. Az új nemzedék, a „tertium genus" az ő lakossága, új nemzedék, a „filii lucis", kik legyőzik a világot, kikre a világ nem méltó.

(*Elmélkedések.*)

Az én világom, az én harmoniám.

Vagyunk, tehát erősen kell lennünk, — élünk, tehát örvendezve s győzelmesen kell élnünk, — a létről, a valóságról van öntudatunk, tehát a semmiséggel rokonságban nem lehetünk, nem is vágyódunk oda, nincs itt helyünk; hiszen ha oda valók lennénk, sohasem jöttünk volna ide, ide a lét, az élet világába, — ide, hol a nihilizmus idegenben van.

S már ez az egy gondolat is, mely inkább érzés, mint ismeret, rásegít annak belátására, hogy a modern ember mély melankóliája, ez a tehetetlen dekadencia, ez a nirvánás hangulat nem egyéb, mint betegség, melynek neve nem tüdővész, nem agylágyulás, hanem eszményvész s akaratsorvadás, s ebből ki kell gyógyulnunk. S kigyógyulunk, ha lét energiáit akcióba hozzuk.

Az első energia a látás, az ismeret. Nekünk látnunk kell s a természet is azt akarja; ki kell tehát néznünk a mi világunkat, azt a nekünk való világot, melyben mindig érvényesülhetünk. Ki kell néznünk, föl kell födöznünk a mi értékeinket, melyekért élni, dolgozni érdemes, s melyeket mindig s mindenütt föl lehet találni... Ezek az értékek tisztára az én értékeim, belőlem vannak, én teremtem meg, én állítom be azokat a világba. Ezek az értékek a célok, a feladatok, a kötelességek, a jóságok; belőlem, a lelkem feneketlenségéből, Istenből fakadnak; mint új világ, mint a szellem világa, mint az én világom állnak elém s töltenek ki engem.

A másik energia a jövendőbe, a fejlődésbe, a több jóba van beállítva. Mi nem vagyunk készen, mi folyton leszünk; uton vagyunk, levőfélben vagyunk s azért folyton akarunk. Akarjuk a létet, a több létet, a nemesebb, értékesebb létet s azt akarnunk, azért küzdenünk kell. Aki nem küzd, az nem is jó, s aki készen akar lenni az időben, az rossz. De ezt a többlétet megint csak magunkban kell keresnünk s azt magunkban kell megteremtenünk, függetlenül a világtól. Húzzuk hát ki magunkat, engedjük szóhoz azt a büszke, világfölényes, emberi szellemet s higyjük el, hogy sikerül neki fölnőni, kinőni, formás termetre s szépségre szert tenni az élet harmonizálása által.

Az élet harmoniája csak abban áll, hogy fölényesen tudjunk kiemelkedni a világ s élet fölé s eltaláljuk azt a nekünk való mértéket, az isteni szépség mértékeinek titkát. Minden bensőséges ember a „neki való mérték" után vágyik, melyben magát világfölényesen kialakíthatja s egyéniségét a békesség s a szabadság magaslatára emelheti. Ez a magaslat nem ismer diszharmoniát, sem kedvetlenséget; ezen a magaslaton nem kételkednek, ha-

nem élnek, mert nagy célokat látnak s e célok vonzóerejétől erősen tesznek.

Ezen a magaslaton mindig világosság van. Ha nem is süt a nap, ha nem is világít a hold, ha nem is ragyognak a csillagok, akkor is világosság van ott: a hit, az eszmények világa, mely a bízó léleknek ki nem alszik soha. Továbbá azon a magaslaton minden szépségbe öltözik, minden a „maga mértékét" szereti s ahogy szereti, úgy alakítja s érvényesíti s élvezi.

S azt át kell neki élni. Aki átéli, az mindent megtett; aki nem éli, az semmit sem végzett. S ebből a mértékből nem szabad engednünk. Igaz, hogy a világ roppant nagy és sokban érthetetlen is; igaz, hogy kemény s kegyetlen a lét és sokban szinte tűrhetetlen; de bizonyos az is, hogy a napsugár is, meg a mécses világa is, több, mint a koromsötét éjtszaka s bizonyos az is, hogy akinek harcok s kudarcok, bajos s szenvedések dacára világít a lelke, az több és szebb, mint az éjtszakákat sugárzó géniuszok. Ugyancsak tagadhatatlan, hogy az, aki az „ő mértében" alakította ki lelkét, az, ha szerény is, akár az erdőszéli kankalin, de bizonyára szebb, mint a titáni harcban letört égboltnak romjai.

Ez az én hitem, azért vagyok látó; ez az én harmoniám, azért vagyok az élet énekese.

(*Magasságok felé.*)

III.

A GYŐZELMES ÉLET.

A modern ember.

A modern ember érzésébe más világ vegyül bele, mint a X. századnak világvégét váró, a XII. századnak kereszteshadat járó, a XV. századnak régi világot támasztgató, a XVI. század újjászületni vágyó, a XVIII. századnak barokk-pásztoridilleket játszó gyermekének érzésébe. Más világ... hogyne volna más? Más bíz az, mert sokkal tágabb lett a tudomány, — más lett irányzata a reális, a pozitív munkában, — más a jogi állapota, — más a társadalmi helyzete! A modern ember érzésébe sok szál szövődik, mely régen még nem volt megsodorva; értsük meg tehát, hogy mi minden folyik bele a lelkébe. Mennyi történetté vált folyamat, hány kis és nagy revuloció, hány katasztrófája a gondolkozásnak, a munkának, a jogviszonyoknak, hány új társadalmi elhelyezkedés! Uj perspektívák nyílnak meg neki, melyek gyakran csak színpadi falak, csak kortinák fantasztikus csalódottaktól s vizionáriusoktól megfestve. Az élet egy sokkal gazdagabb, mélyebb valóságba állítja

az embert most, mint régen, mert amit előbb nem ismertünk, az most elénk tárult; de azonkívül az életnek tempója is megváltozott, élénkebb, frissebb, rohamosabb lett. A modern élet színpompája, a tendenciák harca, a reklám megtévesztő zsivaja megzavarja ítéletében s érzésében az embert. Az újdonság vágya hirtelenkedővé, elhamarkodottá teszi; kapkod; gyorsan lelkesül s ismét nagyhamar kihül. A benyomás, az impresszió előtérben áll; a realitás azalatt föltételeztetik, s sértés volna arról kételkedni. A világos látás nem az új gondolatok hajnalhasadásának jellege. Az emberek még nem látnak, csak a lökést érzik.

Ilyen a modern ember hangulata.

(*A diadalmas világnézet.*)

A modern ember világa.

A modern ember szereti a földet, a szép világot; szereti a természetet s a természetest tudományban s művészetben; a modern ember szereti az életet s vágyik annak minél teljesebb kifejlesztése után; az univerzális ember, ez a testben s lélekben tökéletes ember, amint azt Leona Alberti s Leonardo da Vinci megálmodta, képezi most is ideálját. Ez az erőteljes ideál a természet ösztöneivel nem néz farkasszemet s az elesett ember gyöngéit nem igen veszi számba, az ész imponál neki kimondhatatlanul s az ő fórumához appellál minden ügyben. Az erkölcsi ideálokat nem tagadja, de a természet ösztöneit túlságosan becézi. Szóval

szép világ és szép természet.
erőteljes individuum s gazdag élet,
belső, érzelmes világ s művészet,
bensőséges vallásosság s harmonikus lét.

képezik a legjobbaknak ideáljait.

Én azt gondolom, hogy a legmodernebb ember is mélyen keresztény lehet, mint ahogy a századok s a korszakok változatos szellemi világában is éltek mindig keresztények és szentek; csak értse meg pozicióját s emelkedjék önmaga fölé. Üljön le, térjen magába, emelkedjék a játszi élet benyomásai fölé s akkor hinni s bízni fog.

(*A diadalmas világnézet.*)

A modern kultúra.

Kulturánkból hiányzik a belső, a lelki egység s szervezettség s az egyéniség egyöntetűségének motívumai, legalább is ezek gyöngültek meg benne. Mi még mindig a túlzó individualizmus s a belőle folyó szubjektivizmus elvével vajúdunk s nem tudunk vele végezni. Ez az irányzat adott ugyan több szabadságot, amire szükség is volt, kifejlesztette az egyén tehetségeit is s sok jót teremtett a tudományban s a szociális alakulások terén: de a túlzott szabadság által elvesztettük a belső, szép formák méreteit s önmagunkban, lelki világunkban lettünk fegyelmezetlenek és szertelenek. Minél nagyobb sikerrel kezelte s idomította az ember a külvilágot, annál szerencsétlenebb művésze lett ép a szép, a harmonikus egyéniség

kialakításának. Meglepő tény, de való igaz, hogy a modern fejlődésben az élet s az értékek súlypontja az egyéniséget alkotó s értékeit elsősorban megalapító s hordozó, belső világból átcsúszott a dermedt formák világába, legyenek azok akár fogalmak, tehát az ismeretnek, akár külső formák, tehát a technikának s a civilizációnak világa. A modern ember akar szép individualitást alakítani, de oly szerencsétlen művész, ki önmagával cáfol rá összes ideáljaira.

A modern kultúra készületlenségét mutatja a nagy zűrzavar a metafizika terén is. A természettudományos ismereteken kívül már csak kellenek az embernek kapcsolódások a végtelen nagy valóságba s épen azért szükséges, hogy a világnézetnek legyen misztikus, tehát vallásos orientációja. Ebből azonban, sajnos, még kevés van. A mai emberek még nagyon kevesen vannak, vagy már nincsenek ránevelve arra, hogy magukat új világok kikezdésének tekintsék s előkelőségüket ép abban keressék, hogy új szellemi világot hordoznak magukban, mely nemcsak vetülete a fizikai világnak, nemcsak árnyéka a milijőnek, mely nemcsak szép vagy harmonikus lenyomata a történelemnek, hanem amely magasabb s örök motívumok szerint kialakított lelkiség. A transzcendentális mélységek fénye egyáltalában nem ragyog fel a mi ideáljainkon; sőt ellenkezőleg, a modern kultúra egyik jellege ép a mély vallásosság tünése.

Még egy másik hiányt is födözünk fel lelki világunkban s ez a blazirt vonás kultúránk arculatán, mely az élet értéktelenségének, a kedvetlenség s kelletlenségnek vetülete. Csodálatos dolog s szinte ellentmondásnak látszik

s mégis tagadhatatlan, hogy sajátos ellentét fejlik ki az objektív kultúra s e kulturát megteremtő individualizmus között. Mintha ez az individualizmus az objektív kultúra megteremtésében kiadná erejét s nem jutna már belőle a többire, arra a többire, ami voltaképen a legfőbb **mű**, a szép, nemes individualitás kialakítása volna.

A kultúra e folyamata kétféleképen veszélyezteti az erős, az eredeti individualitást. Először azáltal, hogy a lét súlypontját az értelmi munkába csúsztatja s a személytelen elemet a személyes, egyéni élet fölé emeli; másodszor azáltal, hogy az exakt tudás szellemtelenségével az egyéni létnek fogalmakkal ki nem meríthető valóságát, a személyes élet, az önmagából való kiindulást érzésben és akarásban, a konkrétnek megérzését, a cselekvést s az alakítást gyöngíti.

(*A háború lelke.*)

A modern művészet.

Van a kultúrának a tudásnál színpompásabb, szebb és gazdagabb világa, melyet kipusztíthatatlan s halhatatlan géniuszok inspirálnak; világ, melynek vonalaiban, ritmusaiban, színeiben alakot ölt a szépség; világ, melyben eszményeink s természetünk legjobb s legédesebb ösztönei kivirágoznak s ez a művészet. Igazságot a tudás, eszményeket s érzelmeket a művészet szolgál.

De neki eszmények, neki végtelen látóhatár kell. Az élet sűrű, alacsony régióiban harangjai nem szólanak; s ez eszményeket, ezt a végtelen látóhatárt a mechanikus gépszerűségben s az élet agnosztikus örvényeiben föl nem leli.

A modern művészet az eszmények betege. Nincs igazán mély s az életet átható s boldogító eszménye. Ehelyett vannak sötét problémái, melyektől megkövül.

A modern írók keresik, meg akarják alkotni az ideált s azért okoskodnak és gondolkoznak és kritizálnak; kritikusok lettek s poéták lenni megszűntek.

A kultúrának szép és színpompás világa nem lehet meg örök, elévülhetetlen eszmények nélkül. Aki azt ezektől megfosztja, az gyilkosa.

(*Magasságok felé*)

Dekadens morál és isteni akarat.

... Az uri morál kétféle morál-kodexet ismer: egyiket a férfi, a másikat az asszony számára, — mely kétféle becsületet hirdet s a férfit ugyanabban menti, amiben az asszonyt megkövezi, — mely kétkulacsossá teszi az erkölcsi törvényt, illetőleg tagadja annak kötelező erejét a férfira nézve; a férfi szabad, az asszony nem.

Ez a felfogás a gyakorlatba, a népek életébe átvive, egy irlandi mozgó mocsárhoz hasonlít, mely az átáztatott földrétegek mélységéből kikel és sárözönnel borít rétet, erdőt, mezőt; mocsár lesz belőle, a prostitució mocsara, mely lelkeket rothaszt, sok szép tavaszban álló reményt hervaszt, erkölcsi szabadosságot teremt, mely kaput nyit az ösztönös életnek s megrendíti legfontosabb társadalmi intézményeinket, a házasságot és a családot.

De honnan vette magát ez a perverz uri divat? Elváltozott-e morális érzékünk? Elmosták-e évezredes esők a Sinai-hegyet? Nem!

E gyászos dekadens morállal szemben áll az az erős, természetes érzéseknek s az ősi isteni akaratnak parancsa: Én vagyok a te Urad Istened, mindened; ne ölj, vért ne onts; ne orozz, másnak a vérét, verejtékét el ne vedd; még gondolataidat, fantáziádat se piszkítsd be, mert e piszok a vérbe szivárog. Tiszta vért akarok, vérben van a lélek, alakítsd ki életedet gondolataim szerint. A fegyelemben éred el a természet tisztulását s kialakítod s élvezed magadban az erkölcsi szépséget. Ezt a fegyelmezett, tisztult erőt állítod be intézményeidbe, ezt a férfi és nő viszonyába, nevezetesen a házasságba. — Tiszta legyen a leány, mint a virág, mondja a világ is, de tiszta legyen az ifjú is, mint a villamos napsugár, mondja az isteni gondolat.

(*Világosság a sötétségben.*)

A „kultúremberiség".

A világháború előtti kultúrámorban az emberek már szinte elveszítették a talajt lábaik alól s a „kultúremberiség" átlag úgy volt hangolva, hogy Viviani, volt francia miniszterelnök nagyképű gesztusával fölöslegesnek jelezze s azért aztán kioltsa az ég csillagait. Az önhitt kultúra hiábavalónak tartotta Istent és a vallást; az „erkölcsöt" elválasztotta a vallástól; Isten nem volt többé sem az erkölcs alapja, sem az élet ura és csillaga s így aztán azt hitték, hogy sikerül majd nekik különb erkölcsöt, nemesebb érzést s jobb világot teremteniök. Egymásután feltünedeztek a mi fiatal óriásaink s aszott fejű filozófjaink, kiknek az egész eddigi világ a kereszténységgel

együtt csak macskazúg volt, kiknek szemében a dogmák, eszmények és hitek csak olyan régi bútor, lábatlan asztal, kopott zsölle, zsíros házisapka számba jöttek, szóval, akik az egész kereszténységet leszegényedett nyárspolgári ideológiának nézték, ezzel szemben pedig az igazi, jobb kultúrát s a modern ember-típust nagy hangon ígérték s róla köteteket írtak. Az ember méltán azt gondolta: Mi Isten-csudája lesz ez az új világ s az az emancipált kultúrember? S mialatt így gondolkoztunk s a problémán sokat vitatkoztunk, azalatt kiütött a világháború, ránkszakadt rettenetes katasztrófája, még pedig nemcsak politikai és gazdasági, hanem erkölcsi katasztrófája, melyben az emberiségnek kultúrmámorából, önistenítéséből s pogány kevélységéből ki kellett józanodnia. Kegyetlen él redés volt ez!

(*Kereszténység sajátos ku vatása*)

A világháború.

A világháború végigvágott rajtunk s mindenen, ami nagy s értékes volt szemünkben s amit győzhetetlennek tartottunk. Végigvágott a büntetés ostorával a nemzeteken s hazug diplomáciájukon, a társadalmakon s azok bálványain s fölfakasztotta az imperialista erőszaknak, a kultúrgőgnek s az emberiségben lappangó erkölcstelenségnek daganatait, melyekből romlottság, alávalóság, komiszság s hamisítatlan pogányság buggyant ki. A háború leálcázta a kultúrát, melyet csak meg kellett vakarni s előbujt a barbárság. Leálcázta a társadalmi erkölcsöt; föltárta a gyöngeség s megbízhatatlanság, az

ösztönösség és romlottság örvényeit s bemutatta az embert: Íme, az ember, az a másik, a nem krisztusi ember!

(*A kereszténységnek sajátos kultúrhivatása.*)

Európai kultúra és kereszténység.

Az európai kultúrát ugyan most is szokás még keresztény kultúrának nevezni, de mondható-e annak a szó szoros s igaz értelmében? Ha e kultúra keresztény lett volna, akkor a hit kultúrájának kellett volna lennie. Nos, hát az volt-e? Legalább gyakorlatilag mindenütt hittagadó volt. A hitetlenség elsősorban az egyetemeken vetette meg lábát; oly tanárokat adott az ifjúságnak, kik a hit kísértését meg nem állták s miután maguk buktak, másokat is magukkal rántottak a tagadás s kétely mélységeibe. Mondhatjuk, hogy az intelligencia hite az egyetemi katedrákon szenvedett hajótörést. Az intelligenciának nem maradt más eszményisége, mint a hazafiság s más eszméje — ha ugyan legalább az maradt meg —, mint a haza, a nemzet s mindezek az általános cinizmus s a gazdasági leromlás befolyása alatt csak dekoratív darabok lettek, ünnepies felbuzdulásokra elraktározva.

Mi lett a keresztény erkölcsből, mikor a tízparancsolat helyett a szabadosság, erőszak, paráznaság, bírvágy s élvezetvágy intézte az emberi életet? Mily becsülete van manapság az emberi életnek? Ugy látjuk, hogy az emberi élet kultuszának napja még nagyon alacsonyan jár s ég-földnyi távolságra van attól a hittől, hogy az embereknek halhatatlan lelkük van s mindegyikük az egész

világnál többet ér. Ezek a lelkek ugyancsak elásott kincsek, melyeket a kultúra nem ismer, vagy ha elméletileg ismeri is, de gyakorlatilag nem vesz róluk tudomást, vagy legalább elszenvedi, hogy milliók vesszenek el most is gyári munkában, a túlzsúfolt lakásokban, az alkoholizmus s a venereás betegségek áldozataiként. Ha a szellemi termelést tekintjük, borzadva látjuk, hogy mily távol esett irodalom, sajtó, színművészet nem mondom a kereszténységtől, hanem a közönséges, természetes tisztességtől. Lehet-e helye a keresztény társadalomban oly irodalomnak, mely a kéjelgők piszkos szenvedélyeit szolgálja? Lehet-e színháznak, mely a házasságtörések kultuszának bűnbarlangja? Lehet-e helye sajtónak, mely állítólag szabad, de a pénz rabságában tengődik, melynek állítólag egy szabálya van, hogy ne hazudjál, s egy cenzora van, az újságírók lelkiismerete, de a valóságban e sajtókulik átlag a hazugság s a rágalom robotjában nyögnek s a hatalom s a pártok koronázatlan királyainak szolgálnak! Ebből a „szabadságból" hiányzik az „ethos" s e művészetből még az illem s az ízlés is. Világos tehát, hogy ez az úgynevezett „keresztény kultúra" a szó teljes értelmében pseudo-keresztény, mely léptennyomon megragadja a kereszténységet s azzal semmiféle kapcsolatban, semmiféle közösségben nincs.

(*A kereszténységnek sajátos kultúrhivatása.*)

A realisztikus világnézet.

A kultúrvilág egyáltalában nem ismeri még a pihenést. Osztályharcok tépik a társadalom keblét, milliók nyakában a kényszerített munka járma. Üres, elnyütt, fáradt a lelkük. Nekik nem bíborszínben kel föl, hanem füstösen a nap; nekik nem a rigó, hanem a gőzgép fütyül; nekik nem a harkály kalapál, hanem a gyárak zakatolnak; nekik nincs meleg, illatos légáramlatuk, de még levegőjük sincs. A kultúrmunka elfogta a napot, a levegőt, az erdőt s a gyárak olajos, kócos, poros börtöneiben tartja fogva rabszolgáit. Szép, szép a haladás himnusza; szép a munka dicsőítő éneke; de e himnuszt nem azok éneklik, kik a munkát végzik, azok nyögnek és sírnak. A munka templomai az elcsenevészedett emberiségnek kórházaivá lettek, melyekben az ember tönkrement; lefokozták géppé, elbutították, beteggé tették s azután az utcára dobták. Ah, ezek a roncsok nem útmutatói a paradicsomnak. S amilyen a munka világa, olyan egyáltalában a szellem világa: vergődő, vajúdó, elégedetlen. A prófétáknak azért is nagy keletjük van, kik megmásszák az ormokat s új világot néznek ki a nyomorultaknak. Azalatt pedig folyik a társadalom minden rétegében a szüntelen versenyekben szakadásig fokozott munka s hangzik a biztató szózat: haladás, szebb jövő!

(*A diadalmas világnézet.*)

A keresztény világnézet.

A keresztény világnézet köztünk és a kor szinvonalán álló emberek lelkében él, tehát a szó igaz értelmében modern. A keresztény világnézet nem mumia. Átszövődik millió szíven s átreszket millió lelken; éltet és erőteljes hajtásokat hajt ma is. Hogy él, azt bizonyítja az a harc, melyet ellene vívnak! Itt és most, a kornak millió fiát

és leányát heviti, tehát él és élni akar. Modernnek tartja magát, nem kívánkozik vissza a multba és közöttünk él, a villamos, telefonos, telegrafos, telepathikus világban. Büszke korára, de elég ifjú még, mert haladni s többet tudni s alkotni akar; nem érzi, hogy idegen volna. Nem haragszik a tudományra s nem vette fel liturgiájába Rousseau imáját: „Mindenható Isten, ments meg minket a tudományoktól s apáink sorvasztó művészetétől! Add vissza a tudatlanságot, az ártatlanságot és a szegénységet; ezek azok a javak, melyekből a boldogság támad s melyeknek egyes egyedül van értékük előtted." Ilyen imát a mi katakombáinkban sem recitáltak. Mi nem küzdünk a kultúra ellen, s nem kívánkozunk vissza az őserdőkbe; tehát mért gondolják, hogy korunk ellen küzdeni akarunk? Nem a kor ellen, hanem a kort az egyoldalú és szélsőséges áramlatokkal azonosító irányzat ellen küzdünk mi. Az atheizmus ellen, az atheizmus sötét csillaga és jegye alatt borongó világnézet ellen foglalunk állást s ha akarjátok, azt megengedem, hogy modern, keresztény világnézetet vezetünk harcba modern atheizmus ellen, — modern, keresztény szellemet modern pogány szellem ellen; ezt igen, de azt már nem engedjük, hogy reklámhősök a modernséget kisajátítsák, s minket a modern kultúra kapuja elé dobjanak.

(*A diadalmas világnézet.*)

Az igazi kultúrember.

Mikor az emberi lélek az isteni akarat mértékeit s arányait veszi magára, mikor rendeleteihez alkalmazkodik, mikor az erény formáiba öltözik: akkor az arány s erény az ő formája s ő maga énekes lélek lesz s a szó igaz s mély értelmében kultúrember lesz. Kultúrember, aki a kultúrát, a rendet, arányt s szépséget nemcsak maga köré, hanem önmagába, belső lelki világába állítja be. E formában emelkedünk az élet érthetetlensége s brutalitása fölé s formát adunk neki; ez öntudatban emelkedünk az erőszak, szenvedés s gyász fölé. Az egész élet minden történetével együtt e felfogásban olyan, mint a terméskő vagy a termésfa a művész kezében; a művész a kőnek vagy fának ad formát; az élet megzenésítője pedig a termés-életből alakít embernek való világot, Isten gondolataiba s akaratába öltözött életet. Az ember világának zenéje az átélt s átérzett isteni akarat.

(*Világosság a sötétségben.*)

Ismeret.

Azért ismerünk, hogy tegyünk és éljünk. Minden ismeret, a legnagyobb tudomány is, csak elvont jellegeit adja a valóságnak, csak érintkezési pontjait nyujtja a világnak s az értelemnek s nem azért nyujtja azokat, hogy rajtuk megfeneküljünk, hanem azért, hogy rajtuk eligazodva tegyünk. A tettben, a tapasztalatban, az átélésben fogjuk meg a dolgokat s a valóságot önmagában s minden tudás, a legelvontabb filozófiát sem véve ki, arra való, hogy az élet e konkrét alakítására rásegítsen. Ezzel természetesen ki is van mondva az akarat s a tett előbbrevalósága az ismeret fölött.

(*Az én filozófiám.*)

Az igazi kultúra.

Az igazi kultúra abban áll, hogy felszabadítsuk az öntudatokat egyrészt a túlzott s csinált spiritualizmusnak, de másrészt — s ez ép oly szükséges — a fölvilágosultságnak babonájától, attól a képtelen hittől, hogy mindent értünk s hogy természettudományos alapon lehet kontsruálni s megmagyarázni a szellemi életet s világot. Vannak spiritualista, de vannak rationalista babonák is s óvakodnunk kell mindkettőtől. Babona, kín, csömör az, ha mindenben csak szellemet s lelket látunk s nem keressük a materiális világ törvényszerűségét; babona, kín és csömör az a metafizikai túltengés, az a spiritualista ájuldozás, mely a lélek összes csápjait a miszticizmusba mártja; de a természetet a maga sajátosságában s anyagi autonomiájában meg nem fogja s meg nem érti; — mely csillagokat, bokrokat, forrásokat, barlangokat, démonokkal népesít be, — mely zsémbes, durcás, majd megint jóindulatú manókkal dolgozik, — mely henyél és okoskodik, ahelyett, hogy megfigyelne s tapasztalna, — mely végre is saját szellemi nagyságától ittasul s mikor mindent saját kis lelkének ábrázatára s hasonlatosságára alakított át, nem vette észre, hogy maga is csak parány s végtelenül nagyobb a lét.

De babona a racionalista világnézet is, mely szintén felhörpinti a világot s elkészül vele, — mely nem látja a lét mélységeit, nem a friss, erőteljes psziche anyagra s mozgásra visszavezethetetlen adatait s mely az exakt ismeretek varázsával s a külső, technikai kultúra vásári zajával elfelejteti azt a csodavilágot, melyet az ember, mint új adat hordoz magában. (*Az objektív idealizmus.*)

Inspirált ész.

Az észt nem szabad elszigetelni a szivtől; ha elszigetelik, akkor megrabolják intuicióitól, lendületétől, lelkesülésétől, finom érzékétől, s csakis az egyszer-egy gályapadjára kovácsolják. Ez a legnagyobb logikai s pszichológiai hiba. Az ekkép izolált ész csak mérni, összeadni, kivonni tud, de már az exakt tudományokban is nélkülözi az invenciót, az intuiciót, ép azért, mert nélkülözi az inspirációt. A végtelen kicsinnyel Leibnitz nem boldogult volna, ha a fantázia, a szív eleme, nem segíti az észt. A legkitűnőbb föltalálók a szemlélet révén gazdagították a tudományt: láttak. A nagy tudósok agyvelői nem halottkamrák régi kultúrák számára, hanem izgalmas prófétai szervek, szenzóriumok, melyek az eszmék meleg érintéseire reagálnak.

Hogyan boldoguljon már most az ember az elsorvasztott, egyoldalú ésszel az életnek mélységes és bensőséges felfogásában? Mit csináljon vele a világnézet kialakításában? Életet nem fejt meg, világnézetet nem alakít, ki félszeg, béna lélek, ahhoz egész lélek kell: ahhoz inspirált ész kell.

(*Dominus Jesus*)

Vallás és tudomány.

Ez a mélységes, bensőséges religió nincs ellentétben semmiféle haladással és rinascimentoval! Hogy volna a mozgalom az életnek ellensége? Hogy állíthatna a mélység és bensőség korlátot a behatolásnak, melyet a tudomány s az alkotásnak, melyet a művészet sürget? Kutat-

hattok Kanttal, szárnyalhattok Dantéval, teremthettek Beethovennal, a végtelen Isten felé való eligazodástok nem gördít akadályt útjaitokra, nem épít korlátot terjeszkedéstek elé, nem vágja le szárnyaitokat: sőt hív, sürget s vonz, lelkesít, hogy csak ki, ki a mélybe, a valóságnak mélységeire! Föl, föl a titkokba, az élet titkaiba! Mindenütt ott ráakadtok az Isten lefátyolozott arcára, melyet vallásosságtok ösztönszerűen megsejtett.

(*Dominus Jesus.*)

Élet és tudomány.

A mai tudomány tudni akar s élni elfelejt. Ez a világnak óriási baja s az egész kultúra s a gondolatok világa, mely ez alapon épül, beteg lesz tőle. Az élet elsorvad, örömtelen, szegényes lesz; a világnak szétszedett diribdarabjai száraz mechanizmussá válnak.

Tudunk, értünk, bontunk, osztunk, de ez még mind nem élet. S ha csak az volna! De úgy gondoljuk, hogy ez az irány szegényíti az éltet, mert a valóságtól s annak átélésétől elidegenít.

Ez nem a világ! Az embernek való világ, az emberi élet kifejtésének s kialakításának tere nem a lebrezgés, nem a hanghullám, hanem a színek, a hangok; nem az atomok, hanem az alakok; nem a tört, hanem az egész. Mily bűbájos boszorkány ámíthatott el titeket, hogy a rezgést, a hullámot, a törtet világnak nézzétek? A világ nem atomhalmaz, hanem bennünket környékező, titokzatosan alakuló, színben ragyogó, hangba olvadó, meleg, igaz valóság.

(*A diadalmas világnézet.*)

Ne csak ismerjünk!

Katholikus hitem sürgeti az odaadást. Kegyelem nélkül nem lesz élet bennünk; az átadásban megvan az igazság minden kritériuma. Tapasztalhatjuk, hogy ez a lelki élet értéke, hogy édes békére, szent vigaszra talál lelkünk, szívünk. Megtanulunk énekelni, énekelni a bízó lelkület énekeit; tanulunk szerető hűséget s megálljuk a helyünket úgy, hogy nem fog elsodorni az élet sodra és árama. Bízzunk csak Krisztus mozgató, lendítő, mintázó kezében, bízunk kegyelmében, mely csodálatos benyomásaival idomítja a szívet; ez hordozza s nemesíti majd erkölcsünket. Az erkölcs nem kultúra, sem tudomány, hanem az akarat korrektsége, a szívnek nemessége, jellem, eszményiség, lelkiség, fegyelem. Ez erkölcsi elem által lesz a gondolatból eszmény, gondolat, mely a kedélyben él, minket mozgat és melegít. Erkölcs által lesz az ismeretből megyőződés; erkölcsi elem tesz minket hívőkké. Isten felé csak ésszel nem közeledhetünk, oda jó, nemes, tiszta szív is kell.

Ne csak értsünk, hanem szeressünk! Ne csak ismerjünk, hanem vágyódjunk, reméljünk! Csillagok ragyognak fejem fölött, melyeket a teleszkopók lefognak a csillagászat hálójába; de eszmények is ragyognak bennünk, melyeket ki kell elégítenünk, ha nem akarunk meghasonlott emberek lenni.

A modern emberben túlteng az ész, senyved az akarat, a lélek mélyei pedig kongnak az ürességtől s zúg bennük a vágy Isten és az örökkévaló élet után. A modern ember lelkületében nincs meg a végtelen perspektíva, a szüksé-

ges napsugár, a végtelen kilendülés; nincs hite s megadása, nincs kegyelmi összeköttetése Istennel; nem érzi magát Isten gyermekének s nem szereti őt, mint Atyját s mindenét. Jézus erre felé hív . . .

(*Konferenciabeszéd 1968.*)

Akarjatok!

Ne fajuljatok el se szívben, se észben, se theológiában, se filozófiában, se erkölcsösségben! Sursum corda! Aki győzelemről akar beszélni, állítson erőt a világba. Ne a kétely ködkavargásait s ne a sikamlós utak botlásait emlegessétek, hanem akarjátok a jobbat, a tisztát. Ne botránkozzatok és ne mentegessetek, hanem akarjatok! Ne lézengjetek lapályos gondolatok pusztájában, ne tengődjetek odukban s dohos kriptákban; hanem ha öröm, ünnep kell nektek, akkor emelkedjetek a hegyekre s mondjátok: Győzöm, bírom, elérem! Ez is programm! S ti kérdezitek, mi az útja, módja ennek? Feleletem: Az Isten gondolatai.

E gondolatokat kell átélnünk, főleg pedig bűnről, erkölcsi sűlyedésről úgy kell gondolkoznunk, mint ahogy azt ő elénk gondolta. E gondolatoktól messze estünk. — Hallgassátok az Isten panaszát: Fölpanaszolja, hogy zavaros vizekhez zarándokoltatok; Egyiptom útjain kerestetek életet; a hatalom és erőszak folyamához: az Eufrateshez mentek; ésszel, tudással, nemzeti érzéssel akartátok felvillanyozni az erkölcsi életet; a tudomány elefántlábain és nem az ihletett lélek sas-szárnyain akartatok a hegyre feljutni. Elhagytátok az élő vizek forrását és

omladozó kutakat, ciszternákat ástatok magatoknak, hol békanyálas lett a legtisztább forrás vize.

A Istennek érzületével szemléljétek a bűnt, erényt s ítéljétek meg s ítéljétek el magatokban s másban is a bűnt, mint pártütést és lázadást és sérelmet. A világ nem így gondolkozik. Fizológiával ,milijővel kimagyaráz mindent, s elsorvasztja az akaratot, amely hősöket, szűzeket, vértanukat állított a világba. Az akarat megtagadja a bűnben az engedelmességet, pedig megtarthatná, ha akarná, a törvényt; ellenemond a lelkiismeret szavának, pedig megfogadhatná azt; hűtlen lesz s bálványokat imád, pedig szerthetné Istenét, Urát.

Roppant komolyan veszi a kinyilatkoztatás a bűnt, megfagyasztja a léha ember ajkán a mosolyt s a félreértett emancipációnak fölényes tehetetlenségét porba alázza. E nyomokba jár Krisztus Urunk. Gondja, kínja, aggodalma a bűn volt; az új szövetségben az ó-szövetség fő vágyát akarta érvényesíteni: „Testamentumom az veletek, hogy bűneitektől szabaduljatok". Krisztus töviskoszorúja, egész életének borongó depressziója, az Olajfák kertjének kegyetlen pszichológiája, az undor a véres sárözönnel, a világ bűneivel szemben, a kereszten az első szó: Atyám, bocsáss meg nekik, mind azt bizonyítja, hogy Krisztus a bűnt nagy, végzetes rossznak tartja, amelyet minden áron kell és lehet is elkerülni. Szent Pál ránk olvassa: Mindnyájan bűnösök vagyunk s Isten előtt nincs becsületünk. Kár értünk!

Magunk erejéből is sokat tehetnénk a bűn ellen, hisz van szabadakaratunk, de Krisztus kegyelmével okvetlen kiemelkedhetnénk a bűnből s erkölcsi sűlyedésből. Ha

nincs becsületünk a magunk erejéből, legyen legalább Krisztus kegyelméből. Becsüljük meg az Urat, szenvedését és kegyelmét, világosságát és vonzalmait. Gondoljuk el, mit tesznek azok, kiknek e nagy kötelesség mint eleven érzés járja át a lelkét; mit tesznek, hogy a bűntől megóvják magukat.

(*Konferenciabeszéd 1908.*)

Evangélium és munka.

Az evangélium nem azonosította magát sem a klasszikus, sem a középkori világgal; az Ur Jézus nem lett Caesar s ha ács volt is, de az Isten országát nem a munkába helyezte. A munka az emberek természetes funkciója; az teremteni fog új meg új társadalmi alakításokat, de nem hozza le a földre az Isten országát. Az Isten országát Jézus hozta közénk. Ezt a kettőt tehát: a munkát s az Isten országát összezavarni nem szabad! Nem szabad azt mondani, hogy az Isten országa a haladó s diadalmaskodó munkának programmja; ép oly kevéssé szabad más oldalról azt állítani, hogy az evangélium a munkát megveti, vagy a klasszikus világ állapotait szentesíti.

Mindkét felfogás túloz; a helyes nézet pedig az, hogy legyetek Isten gyermekei minden társadalmi alakulásban s minden társadalmi alakulás dacára; ez az Isten országa; de küzdjetek, érvényesüljetek Istenadta erőitek szerint, ez az Isten örök gondolata s a ti feladatotok.

(*A diadalmas világnézet.*)

Kereszténység és szociáldemokrácia.

A szociáldemokráciával mi elvi ellentétben állunk, de semmi esetre sem azért, mert a munkások jogait védi

s azok javát keresi, hanem azért, mert a hitetlenség alapján áll, még pedig egészen önkényes, filozofáló szeszélyből; mert szervezkedésében s a tömegek irányításában erőszakos és erkölcstelen. Mi ahogy egyrészt különböztetünk a szociáldemokrácia módszere s a munkásrétegek fejlődésttani emelkedése közt, úgy különböztetünk a külső kultúra, a civilizáció s az evangélium közt. A munkásrétegek bizonyára emelkedni fognak, de emelkedésük nem fogja letörni a belső, a lelki kultúra igényeit, hanem ellenkezőleg, az emberiségnek még élénkebb s égetőbb öntudatára hozza majd azokat s akkor megint az evangéliumon lesz a sor, hogy nemesebb életre segítse az emberiséget a lelki kultúra intenzívebb művelése által.

(*Kultúra és terror.*)

Lélek és természet.

A világ Istennek szeretettől ihletett alkotása, a legharmonikusabb költemény; mily mulasztást követnénk el, ha nem gyönyörködnénk benne. Ez úton a természet a legtisztább s legédesebb élvezetek forrása lészen, megszeretjük, mihelyt megértettük. Élvezetes előttünk minden táj, minden part, futóhomok s a kígyózó patak; hangos és lármás lesz magányos sétánk s a mult s a jövőnek víziói nyílnak meg előttünk lépten-nyomon.

De e gondolatok nemcsak nagyok és szélesek, hanem mélyek is, mélyek, mint az isteni élet törvényei s azért mélyítik a lélek életét is. A lelki élet gazdagságának egyik kitűnő forrása a természet esztétikai élvezése.

Igen, az élet mély, de csak önmagunkban mély, akár Kóspallagon, akár Budapesten lakjunk. Mély az élet, ha

tartalma van; ha gondolatai, jelentékeny tettei s édes örömei vannak. Mély az élet, ha az ember bírja önmagát; ha gondolatai, tevékenysége, örömei lelki életének kialakulására szolgálnak. Mély, ha leolvassuk csillámról, világról a halhatatlan reményt, s ha erőlködés nélkül gyönyörködünk saját lelkünk nemesítésében. Lélek és természet, ez a két egymásra ható, egymást kölcsönösen megtermékenyítő világ. Lélek nélkül nincs szép természet. A lélek öltözteti színbe, hangba, illatba, ízbe a rezgő anyagot, általa lesz a természet széppé, kellemessé; fény csak ott van, ahol szem nyílik; hang, dal, harmonia csak ott van, ahol lélek hallgatja; illat, íz csak ott van, ahol az érző ideget érinti s izgatja a szagtalan s ízetlen tárgy. Szem, fül, érző idegek nélkül csak sötét és néma rezgés és mozgás van. Ime lélekből feslik ki a szinek, hangok, illatok, izek világa, belőle szakad ki; általa lesz széppé a természet.

A világ szépségét a maga kifejezettségében mi alkotjuk meg. Teremtői vagyunk a szines, kedves illatos világnak; a valóságos, színtelen, kietlen, hangulatlan világ csak anyagát képezi az alakító művésznek, a léleknek, mely a formát, a szépet reáönti. De épen azért, mivel a világ az ő színes, kies, illatos alakjában lelkünk teremtménye, visszatükröződik rajta gondolat, hangulat, érzelem; mindenütt felcsillan rajta egy darab lelkiség s a lelki, mély életű léleknek ép ez képezi egyik sajátságát, hogy a természeten a lelki vonatkozásokat, a lélekből beleszőtt eleven fonalakat észrevenni, magamagát bennünk fölismerni s azokban gyönyörködni képes.

(*Föld és Ég.*)

A tenger.

Szép a tenger, a legfölségesebb szépség, majdnem oly szép, mint az égbolt. A tenger, úgy látszik, nem nyög az Isten átka alatt; mert nem az ember hazája; megmarad szépsége érintetlenül és homálytalanul bája; mert nem működött közre a bűnben. Termékei nem szítják a testben a rossz kívánság tisztátlan tüzét s a böjti parancs, mely a testet fékezi, nem vonatkozik rájok. Hullámai tisztátlant meg nem tűrnek, kidobják ismét a megmételyezett földre; — tespedés nincs bennük, folyton megifjulnak s engedelmeskednek a szélnek, mely képe a szellemnek; így jött le a Szentlélek. Romlást nem ismernek, mert a kesernyés sót őrzik, ez pedig a bölcseség jelképe. A tenger a termékenység s a fejlődés bölcsője, azért lebegett fölötte az Isten lelke. A legnagyobb erő rejlik cseppjeiben, a gőz, mely a művelt világ első hatalmassága; hullámaiban a Zsoltáros az Isten dicséretének majd lágyan zsongó, majd dörgő hozsannáját hallja; a tenger legfogékonyabb az ég benyomásai iránt, tőle veszi színét s vidám, nyílt tekintetét. Az igazi bölcseséget jelzi, mert gyöngyeit, kincseit mélyen rejtegeti. Egyszerű fönség a ruhája: ékessége pedig a part valamennyi homok-csillámlása és a csigák és kagylók tarka füzére.

Mi meg olyanok vagyunk, mint a gyermek, mely a fövényen e fenséges királynő zsuzsuit szedegeti s épít homokból kikötő-mólókat s lesi, mint mossa a hullám elhaló öltögetése várfalai erősségét. Sokszor elnéztem s megsóhajtottam ezt a nagyságot és piciséget.

(*Föld és Ég.*)

Isten vértanu-népe.

A magyar nemzet nem ámítja magát birodalmi nagyság ábrándjaival; a magyar rónák nem álmodnak világuralomról s ha játszik is rajtuk délibáb, az sohasem tükröz dradnoughtokat s negyvenkét centiméteres mozsarakat. Nem irígyli senkiét; nem kívánja másét. Ha tehát mégis küzdelem s vívódás élete, — ha szinte elvérzik százados harcokban, — ha ma is élet-halálharcot vív: akkor méltán mondhatom, hogy azt elsősorban nem magáért vívja, hogy azt nem rögért, nem földért, hanem e nagy rendeltetésért állja. Vívja azért, mert határőr azon a mesgyén, hol szabadság néz farkasszemet barbársággal; vívja azért, mert hazája az a geológiai medence, hol az ázsiai zsarnokság nehéz felhői zivatarban tornyosulnak s ütközésük villámokat vált ki; vívja, mert a haza a kultúrának az a barázdája, ahol az önkény, mely Európát föl akarja szántani, ekéjét leereszti; vívja tehát, mindent összefoglalva, végre is azért, mert vértanu-nemzet. Tényleg az Istennek nemcsak vértanui, hanem vértanu-népei is vannak. S ilyen vértanu-nép a magyar nemzet. A vértanunak eszményei, hite s nagy reményei vannak, de harc és szorongatás az élete s hivatása az, hogy vérét adja a Fölségesért. A látnok vízióban látja Krisztus vértanuit, amint tündöklő fehér ruhában, kezükben pálmával mennek s vonulnak az áldozatos bárány trónja előtt s kérdésére, hogy kik ezek, azt a feleletet kapja: „ezek azok, akik nagy szorongatásból jönnek s megmosták ruhájukat a bárány vérében." Minden léleknek, mely az élet pálmáját akarja elnyerni, valamiképen meg kell tisztulnia Krisztus vérében: de a vértanui nemzetnek tisztára s tündöklő fehérre saját vérükben kell megmosniok ruhájukat, akkor azután pálmával kezükben vonulnak el a világítélet bírájának trónja előtt s megnyerik tőle az örök élet koszorúját.

Saját vérében megmosva, tündöklő fehérben, pálmával kezében látom én Magyarországot!

(*A háború lelke.*)

A kereszténység és a magyarság.

A kereszténység hite, izzó lelke, szeretete, nézetei, erkölcse s motívumai alakították századokon át a magyar életet. A nemzeti gyökér Ázsiából került, de az oltóág a kereszténység lett s azóta az nem kettő, hanem egy, egységesen magyar nemzeti s keresztény élet lett. Mit törölhetnék, vagy mit törhetnék ki a magyar történelemből, hogy az nemzeti s ne keresztény, vagy keresztény és ne nemzeti legyen. Letörölhetném-e a magyar faluk s városok képeiről a templomtornyokat, a hegyekről a várak és monostorok körvonalait, a völgyekből a kolostorok színfoltjait; kitörölhetném-e a lelkéből, a közérzésből azt, ami keresztény nézet, emlék és hagyomány? Kitéphetném-e a magyar címerből a kettős keresztet s letörölhetném-e a Szent Koronáról a görbült keresztet s gondolhatnám-e ezek után, hogy külön választottam azt, ami keresztény attól, ami nemzeti? Ha a vitézséget, a hazaszeretetet s a hősiességet veszem, különszedhetném-e a lélek zsarátnokait, melyeket Nagy Lajos, a Hunyadiak, a Rákócziak, a Báthoryak s Bethlenek lelkében a magyar

lelkesülés gyujtott s elválaszthatnám-e azoktól, melyeket bennük a keresztény pátosz s áldozatosság gyujtott? Kielemezhetném-e az édesanyák tejéből, a száműzöttek könnyeiből, a hazáért kiömlött vérből, hogy mi a magyar benne s mi a keresztény? Nincs-e összekeverve a százados temetőben az anyaföld az ősök haló porával s a szántóföldön az esőcsepp a verejtékkel? Ki fogja e kettőt szétszedni tudni? Nos és szét lehetne-e szedni a nemzet életét s ketté lehetne-e vágni egységes lelkét? A kereszténység lett a magyar nemzet lelke s kultúrája lett a vére. E lelkiségből élt; e lelkiséggel csatározott s dolgozott; e lelkiséggel nézte tanyáját, rónáit, hegyeit; e lelkiséggel nótázott, ringatta bölcsőit s temette halottait.

Igy tehát a magyar történelmi életen s magán a lelken s érzületen rajta van a keresztény jelleg s amint a történelmi magyar lélek egységes, úgy nem lehet sehol elválasztó vonalat húzni a nemzeti s a keresztény betét között. Szent és profán emlékek egy nagy történelmet alkotnak; — egyik hivogatja a másikat s valamennyi közösen felszítja a nemzet szeretetét. Ha a Pilis-hegyét nézem, nemcsak az ördöglyuk rémséges barlangjaiba a tatár elől menekvő, megriadt népet s a tatárjárást látom, hanem látom az esti szürkületben a pálos remeték imbolygó mécseit; ha júniusban Székesfehérvár utcáin sétálok, a hársfák illatában királyi sirok porát éledni érzem; ha Szent László füvét tépem s gyüjtöm, nemcsak a fű erejében, hanem a magyarság nagy segítőjében is bizakodom és kérem, hogy segítsen füvével! S mit érez a protestáns Zsolna, Debrecen, Sárospatak, Eperjes, a Bethlenek s Bocskayak neve említésénél s bakonyi és

gömöri faluk szerény, Erdélynek pedig nagystílű történeti emlékeinél, az mind mint vallási tűz és melankólia borul a lelkére. Ime, a mult századok vallásos és profán emlékei egy közös, nagy történelmi valóságba állítanak bele s megértetik és megéreztetik velünk, hogy a kettő egy s hogy nincs magyar kultúra, mely nem keresztény.

(*A kereszténység és belső élet.*)

A keresztény szellem útja.

.... Gondolják el, hogy mi lett volna a világból, s mily képzelhetetlen vigasztalanság borongott volna a görög műveltség s a római erő kiégett kráterei fölött, ha a kereszténység napja nem hasad reánk? Mi van akkor a mai kultúra helyén? Sötétség és semmiség; kaosz az Isten lelke nélkül. De nem így lett, mert az Isten lelke a kereszténységben az új élet s az új világ forrásait nyitotta meg.

A vízből s a Szentlélekből újjászületett ember: ez a keresztény kultúra kulcsa. A többi magától jött, vagyis a sok újjászületett embertől lett az új világ. A kereszténység nem tett mást, mint hogy új embert állított a világba. Az emberen kezdte s ezzel óriási világtörténelmi tanulságot szolgáltatott minden reformnak; tanulságot, melynél fontosabb nincs s mely oly világos, mint a napsugár, azt t. i., hogy jó világ jó emberektől lesz, s hogy tehát a jobb világot emberjobbuláson kell kezdeni s folytatni s nem megfordítva, hogy jobb világtól kelljen a jobb embert várni. Ez utóbbi irányt követi minden társadalmi reform, mely a materalizmuson, vagyis a lélektagadáson

épül, az előbbi irány pedig a keresztény kultúrát megteremtő lélekállítás és lélekhit, mondjuk inkább lélekszerinti élet volt. Ezzel nem tagadjuk, hogy az emberi kultúrához anyagi feltételek is szükségesek; az természetes, de most itt nem egyik-másik kellékről — hiszen levegő is kell a kultúrához —, hanem a lényegről van szó, magáról az új világot teremtő és alakító erőről.

Ez az erő az újjászületett ember s az ő krisztusi öntudata volt. Ez az öntudat nagy világfölény volt, fölény, mely a lelket az imperiumnál többre becsülte, másrészt pedig lelki érdekeinél fogva, milyenek a tisztesség s tisztaság, lelkiismeretesség s hűség, a kötelességtudás s megbízhatóság, belenőtt a könapi életbe s úgy állt ott a római erkölcstelenség és züllés mocsaraiban, mint a velencei lagunákba vert karszti fenyőszál, mely megkeményedve, de meg nem rothadva, palotákat hord. Ezek a keresztény emberek csendesen éltek s nyugodtan dolgoztak, kiki a maga beosztásában. Az Evangéliumnak csak egy kategóriája van, az újjászületett, tehát lélekben szabad ember.

Ez a Krisztus által emancipált lelkiség állt a régi világgal szemben, — ez a kisázsiai kikötőkben, Alexandriában, Korinthusban, Salonikiben, aztán Itáliában, magában Rómában, a Clivus Capitolinus szűk sikátorában, a Suburra piszkos lakásaiban s a rabszolgák ergastulumaiban kisarjadzott új élet volt az új kultúra hódító frontja. A front azonban nem verekedett, nem szakszervezkedett, nem tett közkiáltványt, még protestációt sem Caesar s az elnyomók ellen; hanem hitt, remélt, szeretett; elütött korrektségben mindenkitől, tisztaságban, s hűségben szemet szúrt mindenkinek s így maga ez az eleven, tiszta életvalóság állt ellenkezésben mindennel, ami pogány volt. A keresztények nem ellenkeztek, nem lázadoztak, de lelkük, az életük élő, lángoló, félelmetes protestáció volt Caesar s az imperium ellen; mert ez az élet és ez a lélek kinőtt minden pogány keretből s új világot inspirált. A rabszolgaság megszűntetése is nem programmból fakadt, hanem a keresztény szellem érvényesülésének volt gyümölcse.

(*A kereszténység és belső élet.*)

A kereszténység kultúrhivatása.

A kereszténységet nem szabad semmiféle kultúrával, vagy kultúrfokkal azonosítanunk; nem a középkorral, nem az újkorral, nem monarchiával, köztársasággal vagy demokráciával, sem városi, sem nagyipari indusztrializmussal; mert az államok s a gazdasági berendezések a maguk útján járnak, fejlődnek s hanyatlanak; az ellentétek egymást hívják; a tomboló individualizmus s kapitalizmus szocialista ellenszerek után, a csalódott demokrácia pedig Cézár után vágyik s azokat, ha kell, forradalmak árán is előhívja. Mialatt a kereszténység végigkíséri az emberiséget a maga állami s gazdasági fejlődésének összes szakán, néha jobban, máskor kevésbbé befolyásolja a gazdasági s állami formák s intézmények kialakulását; azonban mindig gondozza a lélek igényeit, óvja az erkölcsi lét alapjait, biztosítja az igazság, a rend s fegyelem feltételeit s visszahat természetesen államra s társadalomra is azoknak lelke s lelkiismerete által, kiben mély hit, bensőség, intuició s eleven

tetterő jelentkezik. Ezek által sürgeti a jobb állapotokat, éleszti a többi igazság s jóság szomját s megvívja az elnyomott s felszabadítandó társadalmi rétegeknek s a lelki szabadságoknak harcait s közreműködik egy jobb, s boldogabb világ kialakításában.

(*A kereszténységnek sajátos kultúrhivatása.*)

A győzelmes élet.

Hiszek a győzelmes életben. A földi élet kikezdés és gyökérzet; koronája, melybe kinőni vágyik, az örök élet. Más élet az, de összefügg ezzel; más elemben, más tengelyek közt fejlik ki. A gyökérnek más az élete s az eleme s más a lombé s virágé. Hiszek az örök életben. „Paradiso — kiáltott fel Néri Szent Fülöp s feldobta a levegőbe biretumát, mikor hírül hozták neki, hogy a pápa kardinálissá akarja kinevezni —, paradiso s nem bíbor kell nekem. Szívem telve van a halhatatlanság öntudatával; ezt ki nem ölöm; öngyilkos senki kedvéért nem leszek. Bölcsek, ti kritikus, örömtelen szellemek, ti kísértetek, azurkék égbolt alatt kacagok rajtatok. Végtelen égbolt szívja föl a gondolat, érzés, sejtelem, vágy, eszményiség, imádás, lelkesülés szivárványának erezetén át lelkemet; a lét ütemessége hitemben válik himnusszá s zsoltárrá s ti hörgő, tagozatlan hangokon beszéltek hozzám s a halálfej szemüregjei a ti szemfényetek. Ezzel elijeszteni igen, de meghódítani nem fogtok engem. Én az örök élet híve, vándora és énekese vagyok.

(*Elmélkedések.*)

Élet, halhatatlan élet.

„Élet, élet." Mi is ezt mondjuk; ez tulajdonképen a mi evangéliumunk. De mi ezt az evangéliumot tette váltjuk azáltal, hogy az ideálizmust valóságnak s nem érzelgésnek nézzük. Mi azt mondjuk: „Vissza a valláshoz! Éljen az élet és a gondolat! Éljen a föld s az ég!" A síron-inneni ideálok gyengeségek, nincs értékük; a kultúra, mely ezekkel a földízű ideálokkal dolgozik, felhőkre épít s ki nem elégít. Menekülnünk kell tehát azokhoz az ideálokhoz, melyek síron-innen s síron-túl érvényesek. Csak ezek azok a hatalmak, melyek életet hordozhatnak, lelket kitölthetnek, ösztöneinket csitíthatják. Ezek azok a szuverén hatalmasságok, melyek az életet nem metszik át a sírnak árkával; az ő jegyük alatt a földi s az égi lét, az élet s az örök élet egy áram, egy lendület, mint a gyökér s a virág is egy s nem kettő. Nem két lét, nem két élet, hanem egy, egyetlen, egységes áramlat. Nunc per speculum et in aenigmate, tunc a facie ad faciem! Most hajnal van és pirkadás, azután ragyogó napvilág lesz. Most álcák és tökéletlen alakok vagyunk, azután fejlett, tökéletes, szárnyaló lelkek leszünk. Ne mondjátok, hogy ez lehetetlenség! Vegyetek kézbe februárban egy tulipán-gumót, májusban szedjetek le eresz alól egy álca-gubót; nézzétek meg jól! Ugye, ezek nem maradnak meg így? Nem; hiszen ez észszerűtlen, csunya, buta lét volna! Nos? Valamennyi nemes ösztönötök mind trascendentális, mind halhatatlanságba van igazítva; hát nem érzitek-e, hogy befejezetlen, fejlődésben levő teremtmények vagytok?

(*A diadalmas világnézet.*)

Credo.

E sziklaalapon alakul lelkem egyénisége, jelleme s életem következetessége: erényem. Két nélkülözhetetlen kelléke a lelki nagyságnak s szentségnek. Egység kell a meggyőződésbe s az akaratba. Egyet kell hinni s egyet akarni s bár tudom, mit mondott Renan, mit adott hozzá Strauss s mit vett el belőle Zola, de én nem akadok fönn e géniuszokon, kik oly termékenyek s mindig holtakat szűlnek. Hagyjátok a holtakat holtjaikat temetni, „mihi vivere Christus". Az evangéliumból felém sugárzik Krisztus képe, a kritika nyárspolgári betűbölcseségén átragyog az isteni fény s senkitől sem kérdezem, hogy a nap az égen nap-e, vagy elektromos lámpa. Aki kapkod Krisztus s filozófok közt, az elgyengül elekticizmusban; az élet emlöitől elszakad s a filozófiához, az emberi ész e gyenge leányához pártol, melynek nincs hivatása, hogy vérszegénységében erős nemzedékeknek anyja legyen. Az ilyen lélekben ész, fantázia, szív, kedély harcban áll egymással s nagy tehetségek is kiapadnak filozófiában s művészetben, sőt még politikában is egyaránt. Nincs fiziognomiájuk; árny és folt a világnézetük s rongy a kedélyük. Mély s kielégítő felfogás nélkül szurrogatumokkal tartják lelküyet; ezt a kosztot el nem bírják soká.

Mi kellene nekik? Az kellene, hogy lelkükbe öntsd a te édes, erős kegyelmedet s fölemeld s megkoszorúzd fáradt fejüket. S részünkről az kell, hogy alázatos s jó szívvel forduljunk Feléd s a piaci lármából felnézzünk gót tornyaidra; necsak a kövezetet koptassuk, hanem lépjünk be a dómba, mely a piacon áll; lépjünk be s menjünk

föl az oltárig; ott boruljunk le s mondjuk a prófétával: vizet kerestem, mert szomjas voltam s elmentem a piszkos Nilushoz, onnan megint az Eufráthoz: kerestem lelkemnek szomját oltani tudománnyal, majd ismét a világ hatalmával s igézetével; de hiába; nekem az élet vizei kellenek s azokat te fakasztod szívemben. Azokból lesz üde, friss, eleven virágos a lelkem.

(*Elmélkedések.*)

A főpap imája.

Ó Krisztus-arc! Homályban állunk; a sötétség végtelen perspektívái nyílnak körülöttünk, mit nézünk ki belőlük? A lét érthetetlensége, a feleletek káosza, a találgatások zűrzavara ránkerőszakolja a kétséget; az éj pedig éj, sötét éj! A foszforeszkáló intelligenciák képtelenek ezt az éjet megvilágosítani; lidérctüzek ők, posványba visznek vagy céltalan hajszába ingerelnek. Ez éjben légy te a mi víziónk, dicsőséges és szép Krisztus! Halljuk a zűrzavarnak éjében a küzdő, törtető géniuszok harci kiáltását, mely azt üvölti: keressük a jobbat! De mi azt feleljük: éljen a legjobb s leborulunk s imádunk Téged!

(*A diadalmas világnézet.*)

TARTALOM.

Prohászka Ottokár ... 5
Az én problémám ... 9
I. A diadalmas világnézet ... 11
Véges és végtelen világ ... 13
A vallásos világnézet ... 14
Az eszmények sodrában ... 15
Az objektív ideálizmus ... 16
Imádkoznunk kell ... 17
Isten ... 18
Isten arculatának vonásai ... 19
Isten és a Világ ... 20
Isten akarata ... 21
Szeressed az Istent ... 22
Az ideál ... 23
Tekints Krisztus arcára ... 24
Krisztus gondolata ... 26
A mi Urunk Jézus Krisztus ... 27
Krisztus egyénisége ... 29
Az Evangélium lelki világa ... 30
Az Oltáriszentség ... 32
A kereszt fán ... 32
A mi pálmánk ... 33
A túlvilág atmoszférájában ... 34
Az Isten lelke ... 35
Jön a Lélek ... 36
A katholikus egyház ... 36
Egyház és belső élet ... 37
A bűnös az Egyház lábainál ... 39
Apostoli tekintély ... 40
Modern kultúra — ősi kereszténység ... 41
Mi keresztények ... 43
Az én hitem ... 45
II. A harmónikus ember.
Az Én ... 49
Mi vagyok én ... 50
Evezz a mélyre ... 51
A lélek ... 53
A lélek értéke ... 54

Az emberi élet értéke ... 55
A kultúra ... 56
A lélek kultúrája ... 56
A szép egyéniség ... 57
A vallásos lélek ... 59
A lélek művészete ... 60
Az egész ember ... 61
Az imádkozó ember ... 61
A legszebb remekmű ... 63
A hadak útján ... 64
A szentek arisztokráciája ... 64
Szent István király ... 65
Szent Imre herceg ... 66
Szent László ... 67
Szent Erzsébet ... 67
Szent Margit ... 68
A mennyei Asszony ... 69
A szentek közössége ... 69
Az én világom, az én harmóniám ... 70
III. A győzelmes élet.
A modern ember ... 75
A modern ember világa ... 76
A modern kultúra ... 77
A modern művészet ... 79
Dekadens morál és isteni akarat ... 80
A „kultúremberiség" ... 81
A világháború ... 82
Európai kultúra és kereszténység ... 83
A realisztikus világnézet ... 84
A keresztény világnézet ... 85
Az igazi kultúrember ... 86
Ismeret ... 87
Az igazi kultúra ... 88
Inspirált ész ... 89
Vallás és tudomány ... 89
Élet és tudomány ... 90
Ne csak ismerjünk ... 91
Akarjatok ... 92
Evangélium és munka ... 94
Kereszténység és szociáldemokrácia ... 94
Lélek és Természet ... 95
A tenger ... 97
Isten vértanú-népe ... 98
A kereszténység és a magyarság ... 99
A keresztény szellem útja ... 101
A kereszténység kultúrhivatása ... 103
A győzelmes élet ... 104
Élet, halhatatlen élet ... 105
Credo ... 106
A főpap imája ... 107

A ZÁSZLÓNK KÖNYVTÁRÁNAK

eddig megjelent kötetei:

1. *Ackermann Kálmán dr.*: Mohács. (A mohácsi vész előzményeinek s az ütközet lefolyásának ismertetése.)
2. *Radványi Kálmán dr.*: Drága kis ország! (Néprajzi és földrajzi kalandozások.)
3. *Kincs István*: Egy végrendeleti végrehajtó. (Ifjúsági regény.)
4. *Fischer-Pitroff*: Dante. (Az ifjúság számára legmegfelelőbb Dante-könyv.)

5—6. *Nemoda Sándor*: Rádió-vevőkészülékek kapcsolása és működése.

Sajtó alatt vannak a következő kötetek:

Walter János dr.: Pasteur élete.
Hudyma Emil dr.: Linné élete.
Guardini—Lovich I.: Az Isten műhelyében.
Lotzka Antal: Az ipari anyagok.
Tarczai György: Arany ágon fehér galamb.